

2020-02

þÿ ÿ œ ± 0 ¬ Á 1 ¿ Â ¼ - Ã ± ± À Ì Ä ¿ ½  
þÿ Æ 1 » ¿ Ç ¿ Å ½ Ä 1 0 Ì æ Í Ä ¿

þÿ £ Î 0 ¿ Å , " - Ã Ä ¿ 1 ½ ±

þÿ Á Ì³ Á ± ¼ ¼ ± ™ Ã Ä ¿ Á ± Å , £ Ç ¿ » ® • À 1 Ã Ä • ¼ Î ½ ¥³ µ ± Å , ± ½ µ À 1 Ã Ä ® ¼ 1 ¿ • µ ¬ Ä ¿ »

---

<http://hdl.handle.net/11728/11617>

Downloaded from HEPHAESTUS Repository, Neapolis University institutional repository



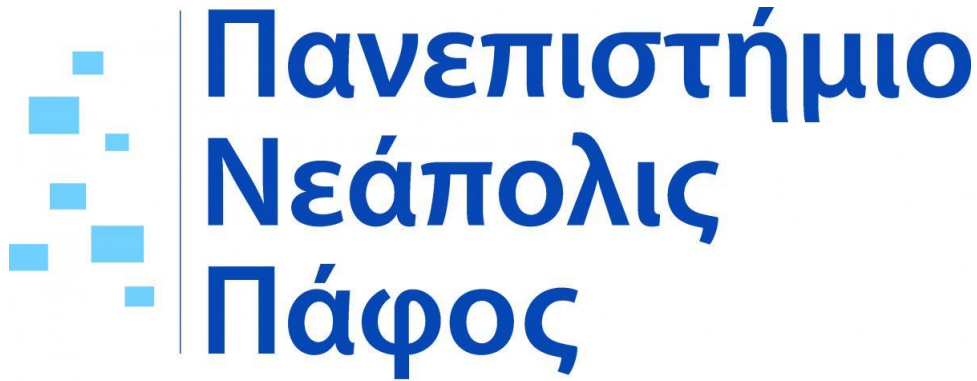
**ΣΧΟΛΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ, ΤΕΧΝΩΝ ΚΑΙ  
ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ**

**ΤΙΤΛΟΣ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗΣ ΔΙΑΤΡΙΒΗΣ:**

**Ο Μακάριος μέσα από τον φιλοχουντικό Τύπο**

**Δέσποινα Σώκου**

**Φεβρουάριος 2020**



**ΣΧΟΛΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ, ΤΕΧΝΩΝ ΚΑΙ  
ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ**

**ΤΙΤΛΟΣ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗΣ ΔΙΑΤΡΙΒΗΣ:**

**Ο Μακάριος μέσα από τον φιλοχουντικό Τύπο**

**Διατριβή η οποία υποβλήθηκε προς απόκτηση εξ' αποστάσεως  
μεταπτυχιακού τίτλου σπουδών στη Νεότερη και Σύγχρονη  
Ιστορία στο Πανεπιστήμιο Νεάπολις**

**Δέσποινα Σώκου**

**Φεβρουάριος 2020**

## Πνευματικά δικαιώματα

Copyright © Δέσποινα Σώκου, 2020

Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος All rights reserved

Η έγκριση της διατριβής από το Πανεπιστήμιο Νεάπολις δεν υποδηλώνει απαραίτητως και αποδοχή των απόψεων του συγγραφέα εκ μέρους του Πανεπιστημίου

ΣΕΛΙΔΑ ΕΓΚΥΡΟΤΗΤΑΣ

**Όνοματεπώνυμο φοιτήτριας:** Δέσποινα Σώκου

**Τίτλος διπλωματικής διατριβής:**

Ο Μακάριος μέσα από τον φιλοχουντικό Τύπο

Η παρούσα Μεταπτυχιακή διατριβή εκπονήθηκε στο πλαίσιο των σπουδών για την απόκτηση εξ' αποστάσεως μεταπτυχιακού τίτλου στο Πανεπιστήμιο Νεάπολις και εγκρίθηκε στις 13 Οκτωβρίου 2019 από τα μέλη της Εξεταστικής Επιτροπής

**Εξεταστική Επιτροπή**

Πρώτος επιβλέπων: Αντώνης Κλάψης, Επίκουρος Καθηγητής

Μέλος Εξεταστικής Επιτροπής: Κυριάκος Ιακωβίδης

Μέλος Εξεταστικής Επιτροπής: Κατερίνα Παπαζαχαρία

## **ΥΠΕΥΘΥΝΗ ΔΗΛΩΣΗ**

Η Δέσποινα Σώκου, γνωρίζοντας τις συνέπειες της λογοκλοπής, δηλώνω υπεύθυνα ότι η παρούσα εργασία με τίτλο «Ο Μακάριος μέσα από τον φιλοχουντικό Τύπο», αποτελεί προϊόν αυστηρά προσωπικής εργασίας και όλες οι πηγές που έχω χρησιμοποιήσει, έχουν δηλωθεί κατάλληλα στις βιβλιογραφικές παραπομπές και αναφορές. Τα σημεία όπου έχω χρησιμοποιήσει ιδέες, κείμενο ή/και πηγές άλλων συγγραφέων, αναφέρονται ευδιάκριτα στο κείμενο με την κατάλληλη παραπομπή και η σχετική αναφορά περιλαμβάνεται στο τμήμα των βιβλιογραφικών αναφορών με πλήρη περιγραφή.

**Η Δηλούσα**

## Περιεχόμενα

Περίληψη.....	7
Abstract.....	8
Εισαγωγή.....	9
Κεφάλαιο 1.....	10
1. Σύντομη ιστορική αναδρομή για το καθεστώς στην Κύπρο.....	11
2. Επιβολή της δικτατορίας στην Ελλάδα στις 21/4/1967 και καταγραφή των γεγονότων από τον φιλοχουντικό τύπο.....	12
3. Η σημασία της προπαγάνδας για τη Χούντα.....	14
3.1. Ραδιόφωνο.....	15
3.2. Επίκαιρα στον κινηματογράφο και κάλυψη των συναντήσεων Παπαδόπουλου - Μακαρίου και της ελληνοτουρκικής συνάντησης στον Έβρο.....	15
3.3. Τηλεόραση.....	17
3.4. Ελληνικός κινηματογράφος.....	18
3.5. Αφίσες, πορτραίτα Παπαδόπουλου, μετονομασίες οδών.....	19
3.6. Έντυπα.....	19
Κεφάλαιο 2.....	22
1. Η ελληνοτουρκική συνάντηση και το φιάσκο στον Έβρο.....	22
2. Τα γεγονότα στον Άγιο Θεόδωρο στην Κοφίνου.....	22
3. Πολιτικές εξελίξεις την περίοδο 1968-1970 και διακοινοτικές συνομιλίες.....	26
4. Διαμάχη Μακαρίου - Αντιμακαριακών.....	33
5. Πορεία στο πραξικόπημα του 1974.....	37
6. Η εισβολή.....	45
Επίλογος.....	50
Βιβλιογραφία.....	53

## Περίληψη

Το Κυπριακό είναι ένα διμερές και παράλληλα διεθνές ζήτημα, για την επίλυση του οποίου έχει αφιερωθεί άφθονο διπλωματικό κεφάλαιο ξεκινώντας από τον Οργανισμό Ηνωμένων Εθνών, και καταλήγοντας στο τρίγωνο Αθήνα - Λευκωσία - Άγκυρα. Θα μπορούσε κάλλιστα να χαρακτηριστεί ως “Βατερλώ διαρκείας” της ελληνικής εθνικόφρονος δεξιάς, καθώς επίσης και της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής της μετεμφυλιακής περιόδου 1950-1974 με κυριότερη πολιτική την Δικτατορία των Συνταγματαρχών του 1967, τις τραγικές συνέπειες του οποίου πληρώνει ο Κυπριακός λαός ακόμα και σήμερα. Απόδειξη της αφέλειας με την οποία το δικτατορικό καθεστώς της Ελλάδας προσέγγιζε την εξωτερική πολιτική της Ελλάδας, ήταν τα προβλήματα των σχέσεων Ελλάδας - Τουρκίας, καθώς επίσης και το Κυπριακό, για το οποίο κυριάρχησε η άποψη ότι θα μπορούσε να επιλυθεί στο νατοϊκό πλαίσιο της “ειλικρινούς προσέγγισης”, κάτι το οποίο δεν πραγματοποιήθηκε εξ’ αιτίας της τουρκικής εισβολής στην Κύπρο.

Κατά τη διάρκεια της δικτατορίας, καθοριστικό ρόλο έπαιξε η χουντική προπαγάνδα, και κυρίως ο Τύπος. Στην αρχή του πραξικοπήματος, οι εφημερίδες της εποχής λειτουργούσαν κάτω από συνθήκες ασφυκτικής λογοκρισίας, και τα επικριτικά σχόλια εις βάρος του σπάνιζαν, ή και τιμωρούνταν με αυστηρές ποινές. Το πλήθος των φιλοχουντικών εφημερίδων υποχρεούνταν την αναπαραγωγή αυτούσιες των επίσημων ανακοινώσεων των δικτατόρων, για τις οποίες ίσχυαν συγκεκριμένες προδιαγραφές, ακόμα και στο σημείο δημοσίευσης των φύλλων. Προσφιλής τακτική ήταν και η αναδημοσίευση επιλεγμένων αποσπασμάτων του ξένου τύπου, που αντιμετώπιζαν θετικά τη χούντα. Το 1969 η προληπτική λογοκρισία μετατράπηκε σε κατασταλτική, και το 1973 η κατάσταση επιδεινώθηκε, όταν ανέλαβε την κυβέρνηση ο Δημήτριος Ιωαννίδης, ο οποίος άσκησε ασφυκτικό έλεγχο στον Τύπο. Το απριλιανό καθεστώς έκλεισε τις αριστερές εφημερίδες, όπως η *Αυγή* και η *Δημοκρατική Αλλαγή*, ενώ η *Καθημερινή*, η *Μεσημβρινή* της Ελένης Βλάχου και η *Ελευθερία* του Πάνου Κόκκα ανέστειλαν τη λειτουργία τους, ως αντίδραση στην επιβολή της λογοκρισίας στη δικτατορία. Οι εφημερίδες που συνέχισαν να λειτουργούν κατά τη διάρκεια της Χούντας και έλαβαν σαφή φιλοχουντική τοποθέτηση, ήταν η *Εστία* της οικογένειας Κύρου, ο *Ελεύθερος Κόσμος* του Σάββα Κωνσταντόπουλου, η *Νέα Πολιτεία* και η *Ακρόπολις*.



## Abstract

The Cyprus problem is a bilateral and at the same time an international issue, for which a lot of diplomatic capitals has been devoted to the solution, starting with the United Nations, ending in the Athens-Nicosia-Ankara triangle. It could well be described as the "Waterloo of Endurance" of the Greek nationalist right, as well as the Greek foreign policy of the post-war period of 1950-1974 with the main policy being the dictatorship of the 1967 Colonels, whose tragic consequences are still being paid by the Cypriot people today. Proof of the naivete with which the dictatorial regime of Greece approached Greece's foreign policy were the problems of Greek-Turkish relations, as well as the Cyprus problem, which was dominated by the view that it could be resolved in the "sincere" NATO framework approach, which did not take place due to the Turkish invasion in Cyprus.

During the dictatorship, propaganda, and especially the press, played a decisive role. At the beginning of the coup, the newspapers of the time were operating under strangled censorship, and critical comments against him were scandalized, or even punished with severe penalties. The multitude of affable newspapers was required to reproduce itself in the dictatorship's official communications, for which specific specifications were in force, even at the point of publication of the papers. Reprinting of selected extracts of the foreign type, which were favorable to the dictatorship, was a repetitive tactic. In 1969, preventive censorship turned into a repressive one, and in 1973 the situation worsened when Dimitrios Ioannides, who took over the press, took over the government. The April regime shut down left-wing newspapers such as *Avgi* and *Dimokratiki Allagi*, while the *Kathimerini*, Eleni Vlachou's *Mesimvrini* and Panos Kokkas' *Eleftheria* suspended their operation in response to the imposition of censorship on the dictatorship. The newspapers that continued to operate during the dictatorship and received a clear, loving attitude were *Estia* of the Cyrou family, the Savvas Constantopoulos' *Eleftheros Kosmos*, *Nea Politeia* and *Acropolis*.

## Εισαγωγή

Η σχέση μεταξύ της Δικτατορίας του 1967 και του Κυπριακού ήταν κυρίως αυτοκαταστροφική, και αυτό γιατί όταν η χούντα ανέλαβε την τύχη της Ελλάδας, ανέλαβε επίσης και την τύχη της ανεξαρτησίας της Κύπρου. Άμεσα το δικτατορικό καθεστώς υιοθέτησε τη ρητορική υπέρ της ένωσης του νησιού με τη “Μητέρα Ελλάδα”, γεγονός που αν επιτυχόταν, θα έδινε στη χούντα ένα τεράστιο λαϊκό έρεισμα στον ελληνικό λαό, και επίσης θα το έκανε άκρως δημοφιλές σε αυτόν. Η διπλή ένωση θα ευνοούσε τόσο την Αθήνα, όσο και την Άγκυρα και τη Ουάσιγκτον, η οποία θα επωφελούνταν από τις δυο χώρες - συμμάχους για την εξυπηρέτηση των στρατιωτικών σκοπών της στην Ανατολική Μεσόγειο. Εμπόδιο στα παραπάνω επρόκειτο να σταθεί ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος, ο οποίος τασσόταν υπέρ της ανεξαρτητοποίησης της Κύπρου, και όχι υπέρ του διαχωρισμού του νησιού, παρά τους ενωτικούς λόγους που είχε εκφωνήσει. Κατά συνέπεια, κατά τη διάρκεια των κρίσιμων χρόνων της χούντας, οι σχέσεις μεταξύ Ελλάδας - Τουρκίας χαρακτηρίζονταν από ανταγωνισμό των θέσεών τους, καθώς επίσης και αμοιβαία καχυποψία. Σχέση μεταξύ της Δικτατορίας του 1967 και του Κυπριακού ήταν κυρίως αυτοκαταστροφική, και αυτό γιατί όταν η χούντα ανέλαβε την τύχη της Ελλάδας, ανέλαβε επίσης και την τύχη της Κύπρου. Άμεσα το δικτατορικό καθεστώς υιοθέτησε τη ρητορική υπέρ της ένωσης του νησιού με τη “Μητέρα Ελλάδα”, γεγονός που αν επιτυχόταν, θα έδινε στη χούντα ένα τεράστιο λαϊκό έρεισμα στον ελληνικό λαό, και επίσης θα το έκανε άκρως δημοφιλές σε αυτόν. Η διπλή ένωση θα ευνοούσε τόσο την Αθήνα, όσο και την Άγκυρα και τη Ουάσιγκτον, η οποία θα επωφελούνταν από τις δυο χώρες - συμμάχους για την εξυπηρέτηση των στρατιωτικών σκοπών της στην Ανατολική Μεσόγειο. Εμπόδιο στα παραπάνω επρόκειτο να σταθεί ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος, ο οποίος τασσόταν υπέρ της ανεξαρτητοποίησης της Κύπρου, και όχι υπέρ του διαχωρισμού του νησιού, παρά τους ενωτικούς λόγους που είχε εκφωνήσει. Κατά συνέπεια, κατά τη διάρκεια των κρίσιμων χρόνων της χούντας, οι σχέσεις μεταξύ Ελλάδας - Τουρκίας χαρακτηρίζονταν από ανταγωνισμό των θέσεών τους, καθώς επίσης και αμοιβαία καχυποψία.

Εκτός από τις οξυμμένες σχέσεις μεταξύ Ελλάδας - Τουρκίας, το πραξικόπημα του 1967 συνοδεύτηκε επίσης και από την άμεση αναστολή άρθρων του Συντάγματος του 1952, μεταξύ των οποίων και το άρθρο 14, που κατοχύρωνε την ελευθερία του Τύπου. Επίσης τέθηκε σε ισχύ ο νόμος “περί καταστάσεως πολιορκίας” του 1912, όπου η Κυβέρνηση είχε το δικαίωμα απαγόρευσης της δημοσίευσης πληροφοριών σε εφημερίδες και άλλα έντυπα με

οποιονδήποτε τρόπο, ενώ μπορούσε να κατασχέσει, ή να κλείσει μια εφημερίδα<sup>1</sup>. Στα πλαίσια της πολιτικής αυτής συστήθηκε η Υπηρεσία Λογοκρισίας, η οποία είχε τον έλεγχο των εντύπων πριν την κυκλοφορία τους, με σκοπό την αποφυγή δημοσίευσης πληροφοριών που είχαν σαν σκοπό τη δυσφήμιση του κυβερνητικού έργου, υπονομεύοντας τη συνταγματική τάξη. Επίσης αποφάσιζε τόσο την έκδοση και την κυκλοφορία των εφημερίδων, όσο και το περιεχόμενο τους, με αποτέλεσμα να υπάρχει ένα έντονο φίμωμα του Τύπου.

Στην παρούσα εργασία θα συζητηθεί το ιστορικό καθεστώς στην Κύπρο, η επιβολή της χούντας στην Ελλάδα, και ο τρόπος της καταγραφής των γεγονότων μέσα από τον φιλοχουντικό Τύπο, ο ρόλος της προπαγάνδας κατά τη διάρκεια της Δικτατορίας, καθώς επίσης και το πώς παρουσιάστηκαν στον φιλοχουντικό Τύπο τα γεγονότα στην Κύπρο σε σχέση με την πραγματικότητα

---

<sup>1</sup> Κωνσταντίνος Στράτος, *Αντίθεση και διαφωνία. Η στάση των εφημερίδων στη Δικτατορία 1967 – 1974*. Εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα 1995

## Κεφάλαιο 1

### 1. Σύντομη ιστορική αναδρομή για το καθεστώς στην Κύπρο

Μετά τη λήξη του Ρωσο - τουρκικού πολέμου όπου η Τουρκία ηττήθηκε, πραγματοποιήθηκε το Συνέδριο του Βερολίνου, όπου συζητήθηκε η παραχώρηση της Κύπρου στους Βρετανούς, και στις 4 Ιουνίου 1878 υπεγράφη η Συνθήκη της Κωνσταντινούπολης, όπου ο σουλτάνος Σελίμ “εκμίσθωσε” την Κύπρο στους Βρετανούς, αφού παρέμεινε κάτω από την Τουρκική κυριαρχία από το 1571 έως το 1878.

Στις 15 Οκτωβρίου 1915 η Μεγάλη Βρετανία παραχωρεί την Κύπρο στην Ελλάδα με αντάλλαγμα τη συμμετοχή της στον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο εναντίον των Κεντρικών Δυνάμεων, των Τούρκων και των Βούλγαρων, και η Ελλάδα υπό την κυβέρνηση Ζαΐμη απέρριψε την προσφορά της Βρετανίας. Το 1923 με την υπογραφή της Συνθήκης Ειρήνης της Λωζάνης η νεοϊδρυθείσα Τουρκική Δημοκρατία παραιτήθηκε από τις διεκδικήσεις πρώην οθωμανικών περιοχών<sup>2</sup> και το 1925 η Κύπρος ανακηρύχθηκε αποικία του βρετανικού στέμματος.

Από τα πρώτα χρόνια της Αγγλοκρατίας, το αίτημα για ένωση με την Ελλάδα έγινε φανερό με υπομνήματα, ψηφίσματα και συλλαλητήρια από την πολιτική και εκκλησιαστική ηγεσία της Κύπρου, καθώς επίσης και από τη μεριά των Ελληνοκυπρίων, προκαλώντας ανησυχίες<sup>34</sup> στους Τουρκοκυπρίους, και αυτό γιατί φοβόντουσαν μήπως επαναληφθεί η ίδια ιστορία με την ένωση της Κρήτης με την Ελλάδα, η οποία οδήγησε στη φυγή των Τούρκων που ζούσαν στην Κρήτη με το σύνθημα “Δεν θα αφήσουμε την Κύπρο να γίνει Κρήτη”. Επίσης υποστήριζαν μια πολιτική διαίρεσης του νησιού<sup>5</sup> και θεωρούνταν ξεχωριστή εθνότητα στην Κύπρο

Μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, και συγκεκριμένα το 1947 ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος Β΄ εκφώνησε λόγο υπέρ της ένωσης και τον επόμενο χρόνο ίδρυσε το Εθνικό Συμβούλιο προς Προώθηση Εθνικού Ενωτικού Αγώνος, και το 1948 εξελέγη μητροπολίτης Κιτίου και πρόεδρος της Δημοκρατίας ο Μακάριος Γ, κατά κόσμον Μιχαήλ Μούσκος, μια

---

<sup>2</sup> Xypolia, Iliia (2011). *Cypriot Muslims among Ottomans, Turks and British*. *Bogazici Journal* 25 (2): 109–120.

<sup>3</sup> Isachenko, Daria (2012). *The Making of Informal States: Statebuilding in Northern Cyprus and Transdnestrria*. Palgrave Macmillian. σελ. 37. ISBN 9780230392076.

<sup>4</sup> Στο ίδιο.

<sup>5</sup> Mirbagheri, Farid (2009). *Historical Dictionary of Cyprus*. Scarecrow Press. Σελ. 14. ISBN 9780810862982. Greek Cypriots engaged in a military campaign for enosis, union with Greece. Turkish Cypriots, in response, expressed their desire for taksim, partition of the island.

εμβληματική προσωπικότητα στην ιστορία της Κύπρου μετά την ανεξαρτησία. Ο Μακάριος το 1950 οργάνωσε το πρώτο ενωτικό δημοψήφισμα<sup>6</sup> για ένωση της Κύπρου με την Ελλάδα, στο οποίο το 95% των Ελληνοκυπρίων ψήφισε υπέρ της ένωσης με την Ελλάδα. Στην ένωση αντέδρασαν Τούρκοι φοιτητές με ψήφισμα για την Κύπρο, απειλώντας με έκρηξη ταραχών. Και ο Φαζίλ Κιουτσούκ, ηγέτης της Τουρκοκυπριακής μειονότητας δήλωνε ότι η Κύπρος πρέπει να επιστραφεί στις διεκδικήσεις των Τούρκων, και να αφήσουν οι Άγγλοι στους Τούρκους το αίτημα των Ελληνοκυπρίων για αυτοδιάθεση.

Την δεκαετία του 1950 συνόδευαν αλλεπάλληλες προσφυγές στον ΟΗΕ από τη μεριά της Ελλάδας με αίτημα την αυτοδιάθεση της Κύπρου, και ακολούθησαν από το 1958 και καθ' όλη τη διάρκεια της δεκαετίας του 1960 διακοινοτικές ταραχές στην Κύπρο από τη μεριά τόσο των Ελληνοκυπρίων, όσο και των Τουρκοκυπρίων

Μετά τις συμφωνίες Ζυρίχης - Λονδίνου του 1959 ιδρύθηκε το 1960 η Κυπριακή Δημοκρατία από τον Μακάριο, και ψηφίστηκε το Σύνταγμα της Κυπριακής Δημοκρατίας και την περίοδο 1963-1964 ξέσπασε συνταγματική κρίση, στα πλαίσια της οποίας ο Μακάριος πρότεινε τα "13 Σημεία" του Μακαρίου, τα οποία είχαν να κάνουν μετροποποιήσεις στο Σύνταγμα της Κυπριακής Δημοκρατίας που αφορούσαν τη διανομή των εξουσιών, και αφαιρούσαν το δικαίωμα βέτο, και απορρίφθηκαν από την Τουρκική κυβέρνηση, θεωρώντας τα προσπάθεια αλλαγής των όρων των συμφωνιών Ζυρίχης - Λονδίνου και περιορισμού των δικαιωμάτων τους<sup>7</sup>.

## **2. Επιβολή της δικτατορίας στην Ελλάδα στις 21/4/1967 και καταγραφή των γεγονότων από τον φιλοχουντικό Τύπο**

Στις 21 Απριλίου 1967, και ενώ είχαν προκηρυχθεί εκλογές για τις 28 Μαΐου, οι συνταγματάρχες Γεώργιος Παπαδόπουλος και Νικόλαος Μακαρέζος υπό την ηγεσία του ταξίαρχου Στυλιανού Παττακού ανέλαβαν την κυβέρνηση με πραξικόπημα.

Με την εξασφάλιση περίπου 100 τεθωρακισμένων στην Αθήνα, οι πραξικοπηματίες κινήθηκαν τα ξημερώματα της 21ης Απριλίου 1967 και κατέλαβαν πρώτα το Υπουργείο Εθνικής Αμύνης. Στο μεταξύ έβαλαν σε εφαρμογή το σχέδιο έκτακτης ανάγκης του ΝΑΤΟ με το σχέδιο Προμηθεύς, με συνέπεια την κινητοποίηση όλων των στρατιωτικών μονάδων της Αττικής. Σύμφωνα με το σχέδιο αυτό, προοριζόταν η αναγκαστική ανάληψη της εξουσίας από

---

<sup>6</sup> ΕΝΩΤΙΚΟ ΔΗΜΟΨΗΦΙΣΜΑ 15-22/1/1950

<sup>7</sup> Φ. Στυλιανού, "Τα 13 Σημεία", στο: Π. Παπαπολυβίου (επιμ.), 1960-2010: Ιστορία της Κυπριακής Δημοκρατίας, τ. 1, 1960-1969: Η δεκαετία της εγκαθίδρυσης, Λευκωσία 2010, σ. 95.

τις Ένοπλες Δυνάμεις με σκοπό την εξουδετέρωση της εξέγερσης των κομμουνιστών σε περίπτωση εισβολής των Σοβιετικών<sup>8</sup> στην Ελλάδα. Η μοναδική προσπάθεια για ανατροπή του πραξικοπήματος πραγματοποιήθηκε από τον Υπουργό Δημόσιας Τάξης Γεώργιο Ράλλη, ο οποίος αποπειράθηκε να επικοινωνήσει με τον ταξίαρχο Ορέστη Βιδάλη, για να κινητοποιήσει το Γ' Σώμα Στρατού στη Θεσσαλονίκη, κάτι το οποίο δεν πραγματοποιήθηκε, γιατί το σχέδιο Προμηθεύς είχε ήδη τεθεί σε εφαρμογή, με συνέπεια ο Βιδάλης να αγνοήσει το μήνυμα<sup>9</sup> του Ράλλη. Μια άλλη προσπάθεια ανατροπής του πραξικοπήματος πραγματοποιήθηκε και από τον βασιλιά Κωνσταντίνο και τον πρωθυπουργό Κωνσταντίνο Κόλλια με τη μορφή αντικινήματος στις 13 Δεκεμβρίου 1967, η οποία όμως απέτυχε και αυτή, και ο ίδιος και η οικογένεια του κατέφυγαν στην Ιταλία. Η Ελλάδα τυπικά συνέχισε να έχει Βασιλευόμενη Δημοκρατία, και αντιβασιλέας ορίστηκε από τους στρατιωτικούς ο Γεώργιος Ζωιτάκης.

Ο τύπος από την στιγμή που επιβλήθηκε από τη Χούντα των Συνταγματαρχών δεν έμεινε ανεπηρέαστος, καθώς; ξεκίνησε γι' αυτόν μια περίοδος τόσο προληπτικής, όσο και ασφυκτικής λογοκρισίας<sup>10</sup> έως το φθινόπωρο του 1969 με αποτέλεσμα να υπάρχει έντονο φόβος του τύπου, και από εκεί και στη συνέχεια έγινε κατασταλτική, όταν ανέλαβε την εξουσία ο Δημήτριος Ιωαννίδης στις 25 Νοεμβρίου 1973 του 1973. Εκείνη την περίοδο ήταν τέτοιος ο έλεγχος, που τα επικριτικά σχόλια εις βάρος του σπάνιζαν, ή και τιμωρούνταν με αυστηρές ποινές. Το πλήθος των φιλοχουντικών εφημερίδων υποχρεούνταν την αναπαραγωγή αυτούσιες των επίσημων ανακοινώσεων των δικτατόρων, για τις οποίες ίσχυαν συγκεκριμένες προδιαγραφές, ακόμα και στο σημείο δημοσίευσης των φύλλων. Προσφιλής τακτική ήταν και η αναδημοσίευση επιλεγμένων αποσπασμάτων του ξένου τύπου, που αντιμετώπιζαν θετικά τη χούντα. Επίσης ήταν τέτοιος ο έλεγχος της λογοκρισίας του τύπου, με συνέπεια να απαγορευτεί η έκδοση εφημερίδων της Αριστεράς, όπως η *Αυγή* και η *Δημοκρατική Αλλαγή*, οι οποίες έκλεισαν, ενώ η *Καθημερινή* και η *Μεσημβρινή* της Ελένης Βλάχου, και η *Ελευθερία* του Πάνου Κόκκα διέκοψαν την έκδοσή τους, σαν αντίδραση στη λογοκρισία της Χούντας. Οι εφημερίδες

---

<sup>8</sup> Καράγιωργας Γιώργος, *Από τον ΙΔΕΑ στο πραξικόπημα της 21ης Απριλίου*, Εκδόσεις Ιωλκός, Β' Έκδοση, Αθήνα 2003

<sup>9</sup> Μήνυμα του Ράλλη προς τον ταξίαρχο Βιδάλη: Προς Γ' Σώμα Στρατού. Τούτο να αναλάβη την κοινοποίησιν προς Α' και Β' Σώματα Στρατού. Πρόεδρος κυβερνήσεως και υπουργός Αμύνης συνελήφθησαν υπο επαναστατών. Ευρίσκομαι Ελεύθερος εν επαφή μετά Βασιλέως και εντέλλομαι όπως κινήσετε τάχιστα προς Αθήνας δυνάμεις σας κρατούντες εις περιοχήν μόνον τα απαραίτητα δι' ασφάλειαν ταύτης τμήματα. Εάν προβληθεί υπό στασιαστών αντίστασις αύτη δέον εξουδετερωθή αμέσως. Γεώργιος Ράλλης, υπουργός Δημόσιας Τάξεως

<sup>10</sup> Αντώνης Κλάψης, *Η προπαγάνδα της δικτατορίας 1967-1974*. Στο βιβλίο: *Η δικτατορία των Συνταγματαρχών: Ανατομία μιας επταετίας*. εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα 2018 σελ. 92-94

που συνέχισαν να λειτουργούν κατά τη διάρκεια της χούντας και ήταν φιλοχουντικές, ήταν η *Εστία* της οικογένειας Κύρου, ο *Ελεύθερος Κόσμος* του Σάββα Κωνσταντόπουλου, η *Ακρόπολις* και η *Νέα Πολιτεία*, η οποία ήταν και όργανο της Δικτατορίας.

Στην περίπτωση<sup>11</sup> της προληπτικής λογοκρισίας, την ευθύνη είχε ο λογοκριτής, ενώ στην περίπτωση της κατασταλτικής λογοκρισίας, την ευθύνη είχε ο δημοσιογράφος, στον οποίο στη συνέχεια μπορεί να του επιβαλλόταν ποινή. Με αυτόν τον τρόπο έκλεισε το *Έθνος* το 1970, όπου δημοσιεύθηκε συνέντευξη του Γιάννη Ζίγδη, πρώην υπουργού της Ένωσης Κέντρου για το Κυπριακό, ότι ήταν ενάντια στη Δικτατορία. Συνελήφθησαν και καταδικάστηκαν σε ποινές φυλάκισης ενός με πέντε χρόνων ο αρχισυντάκτης Γιάννης Καψής, ο Γιάννης Ζίγδης, οι εκδότες Κώστας Κυριαζής και Κώστας Νικολόπουλος, και ο διευθυντής Κώστας Οικονομίδης. Επίσης έκλεισε και το περιοδικό *Εικόνες*, το οποίο ξανάνοιξε το 1968 με λογοκριμένη ύλη, και επιβλήθησαν διώξεις στον διευθυντή Τάκη Λαμπριά, και στον δημοσιογράφο Γιάννη Λάμψα για ένα άρθρο περί ομοφυλοφιλίας στην αρχαία Ελλάδα. Το 1973 η χούντα κλείνει τη *Βραδυνή* και τη *Χριστιανική*. Ο εκδότης της εφημερίδας *Athens News* Γιάννης Χορν, αδελφός του Δημήτρη Χορν, παρέμεινε στη φυλακή για 6,5 μήνες για ένα άρθρο, ενώ ο Χρήστος Παπουτσάκης, ιδιοκτήτης του περιοδικού *Αντί* συνελήφθη τον Απρίλιο του 1972 και υπέστη βασανιστήρια.

### **3. Η σημασία της προπαγάνδας για τη Χούντα**

Η οργανική θέση του απριλιανού πραξικοπήματος με την προπαγάνδα είχε ήδη επιβεβαιωθεί από την πρώτη στιγμή της λειτουργίας του. Πιο συγκεκριμένα, η δικτατορία βασίστηκε πάνω στην προπαγάνδα, και αυτό γιατί η επικράτησή του κατέστη με μεγαλύτερη ευχέρεια λόγω χάρη στην ανακοίνωση από το ραδιόφωνο του βασιλικού διατάγματος περί αναστολής εφαρμογής πληθώρας άρθρων του Συντάγματος του 1952. Ωστόσο το κείμενο που είχε μεταδοθεί ήταν ψευδές, καθώς ούτε ο βασιλιάς Κωνσταντίνος, ούτε κανένα μέλος της νόμιμης κυβέρνησης που ανετράπη βίαια<sup>12</sup> το είχαν υπογράψει. Ειδικά η επίκληση του ονόματος του βασιλιά από τον εκφωνητή του ραδιοφώνου με τις οδηγίες των πραξικοπηματιών τους έδωσε τη δυνατότητα να παραπλανήσουν όχι μόνο την κοινή γνώμη, αλλά και πολλούς

---

<sup>11</sup> "Πολυτεχνείο: Η λογοκρισία στον Τύπο - Πώς, κατά λάθος, δημοσιεύτηκε η εισβολή του τανκ". Άρθρο της ιστοσελίδας *iefimerida*, 16/11/2019

<sup>12</sup> Νίκος Κ. Αλιβιζάτος, *Το Σύνταγμα και οι εχθροί του στη νεοελληνική ιστορία, 1800-2010*. Εκδόσεις Πόλις, Αθήνα 2011 σελ. 413-414

αξιωματικούς του στρατού, οι οποίοι πίστευαν ότι η εκτροπή αυτή είχε την έγκριση του βασιλιά.

Τα κυριότερα μέσα που άσκησαν προπαγάνδα κατά την περίοδο της Δικτατορίας των Συνταγματαρχών και θα αναλυθούν παρακάτω ήταν το ραδιόφωνο, τα Κινηματογραφικά Επίκαιρα, η τηλεόραση, ο κινηματογράφος, οι αφίσες και τα έντυπα.

### **3.1. Ραδιόφωνο**

Κατά τη διάρκεια της χούντας των Συνταγματαρχών, η χρήση του ραδιοφώνου συνεχίστηκε, και σε αντίθεση με την τηλεόραση, ήταν το πιο μαζικό μέσο ενημέρωσης, του οποίου η εμβέλεια απλωνόταν σε όλη την ελληνική επικράτεια. Και η αποτελεσματικότητα του ραδιοφώνου ως προπαγανδιστικού μέσου, δοκιμάστηκε για τον ίδιο ακριβώς σκοπό και στη δικτατορία του Ιωάννη Μεταξά, όπου και εκεί το ραδιόφωνο είχε χρησιμοποιηθεί για προπαγανδιστικούς σκοπούς. Άλλωστε το καθεστώς της δικτατορίας της 4ης Αυγούστου 1936 είχε ιδρύσει τον Ραδιοφωνικό Σταθμό Αθηνών<sup>1314</sup>, ο οποίος ήταν και ο πρώτος κρατικός ραδιοφωνικός σταθμός στην Ελλάδα. Δεν είναι καθόλου τυχαίο ότι οι εγκαταστάσεις του Εθνικού Ιδρύματος Ραδιοφωνίας στο κέντρο της Αθήνας αποτέλεσαν ένα από τα πρώτα σημεία που κατέλαβαν και έθεσαν κάτω από τον έλεγχό τους οι πραξικοπηματίες τα ξημερώματα της 21ης Απριλίου. Από εκείνη τη στιγμή, έως και την πτώση της χούντας, οι πραξικοπηματίες είχαν τον απόλυτο έλεγχο της ραδιοφωνικής ροής, και η εξύμνηση του έργου του “εθνοσωτήριου κινήματος” και των πρωτεργατών του αναδείχθηκε σε πάγια τακτική, ενώ η παρασιώπηση οποιασδήποτε είδησης, που θα μπορούσε να βλάψει το καθεστώς των δικτατόρων, υπήρξε το αυτονόητο συμπλήρωμα<sup>15</sup>.

### **3.2 Επίκαιρα στον κινηματογράφο και κάλυψη των συναντήσεων Παπαδόπουλου - Μακαρίου, και της ελληνοτουρκικής συνάντησης στον Έβρο**

Τα Επίκαιρα ήταν το πιο αποτελεσματικό μέσο προπαγάνδας κατά τη διάρκεια της χούντας των Συνταγματαρχών, και εκείνη την περίοδο, η κινούμενη εικόνα είχε παίξει πολύ

---

<sup>13</sup> Marina Petrakis, *The Metaxas Myth, Dictatorship and Propaganda in Greece*, I. B. Tauris, New York 2011

<sup>14</sup> Παντελής Γιαΐτσης, Χρήστος Μπαρμπούτης, “Τα πρώτα ραδιοφωνικά βήματα”, στο Χρήστος Μπαρμπούτης, Μιχάλης Κλώντζας (επιμ.), *Το φράγμα του ήχου, Η δυναμική του ραδιοφώνου στην Ελλάδα*. Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα 2001, σελ.64

<sup>15</sup> Αντώνης Κλάψης, “Η προπαγάνδα της δικτατορίας, 1967-1974”, στο Σπύρος Βλαχόπουλος, Δημήτρης Καιρίδης, Αντώνης Κλάψης, *Η Δικτατορία των Συνταγματαρχών, Ανατομία μιας επταετίας*. Εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα 2018, σελ. 85



μεγάλο ρόλο στη δημόσια σφαίρα. Τα Επίκαιρα του κινηματογράφου ήταν ταινίες μικρής διάρκειας, οι οποίες ήταν ενημερωτικού περιεχομένου και προβάλλονταν στις κινηματογραφικές αίθουσες πριν την προβολή του κανονικού προγράμματος. Λόγω της μαζικότητας τους<sup>16</sup>, τα Επίκαιρα αποκτούσαν μεγάλη διεισδυτικότητα σε ομάδες του πληθυσμού που αναλογικά είχαν πολύ μικρότερη επαφή με τα άρθρα των εφημερίδων, και επηρέαζαν ένα πολύ μεγαλύτερο μέρος του κοινού απ' ό,τι οι εφημερίδες και τα περιοδικά, που κάλυπταν την ειδησεογραφία σε ημερησια βάση.

Το γεγονός ότι τα Επίκαιρα παράγονταν αποκλειστικά και μόνο από κρατικές υπηρεσίες, υιοθετούσαν ισχυρό προπαγανδιστικό χαρακτήρα στα χέρια της δικτατορικής κυβέρνησης. Και κατά τη διάρκεια της Δικτατορίας, τα Επίκαιρα χρησιμοποιήθηκαν κυρίως με σκοπό την ανάδειξη του έργου της, κυρίως σε ό,τι είχε να κάνει με την κατασκευή υποδομών, και τα πρώτα χρόνια μετά το απριλιανό πραξικόπημα υιοθέτησαν υπερπατριωτική ρητορική των πραξικοπηματιών προς την Κύπρο, επιστέγασμα της οποίας αποτελούσε η αναφορά προς την ένωση του νησιού με την Ελλάδα. Τα Επίκαιρα επιχειρούσαν να δώσουν την εντύπωση της σταθερότητας του καθεστώτος της χούντας και της υλικής ευμάρειας, σε αντιδιαστολή προς το “χάος” που υποτίθεται ότι επικρατούσε πριν το πραξικόπημα. Χαρακτηριστικό παράδειγμα Επικαιρών ήταν ο τρόπος κάλυψης των συναντήσεων Παπαδόπουλου - Αρχιεπίσκοπου Μακαρίου Γ' τον Αύγουστο του 1967 στην Κύπρο<sup>17</sup>. Τα Επίκαιρα σαν μέσο προπαγάνδας κάλυψαν με πανηγυρικούς τόνους την επιστροφή του Παπαδόπουλου στην Αθήνα με τέτοιο τρόπο, ώστε ο θεατής να έχει την πεποίθηση ότι η λύση του Κυπριακού και η ένωση της Κύπρου με την Ελλάδα είναι θέμα χρόνου, πράγμα το οποίο δεν ίσχυε στην πραγματικότητα. Προς αυτή την κατεύθυνση καταλυτικό ρόλο έπαιξε και η αναφορά του αφηγητή στις δηλώσεις του Παπαδόπουλου όπου εξέφρασε την αισιοδοξία του για τη λύση του Κυπριακού.

Τα κινηματογραφικά Επίκαιρα αξιοποιήθηκαν επίσης και για την προβολή εμβληματικών προσωπικοτήτων της Δικτατορίας του 1967, και οι μεγαλοστομίες των πραξικοπηματιών ήταν αρκετές για να διαστρεβλώσουν την πραγματικότητα. Αν και στην πραγματικότητα με τους αδέξιους διπλωματικούς χειρισμούς του η χούντα υπέσκαπτε τη διεθνή θέση της Ελλάδας και έθετε το Κυπριακό σε ολισθηρή πορεία, το κοινό είχε την

---

<sup>16</sup> Αντώνης Κλάψης, Κυπριακό και κρατική προπαγάνδα: Η περίπτωση των Ελληνικών Επικαιρών. Στο βιβλίο των: Νίκου Μαραντζίδη, Ιάκωβου Μιχαηλίδη και Ευάνθη Χατζηβασιλείου, *Η Ελλάδα και ο Ψυχρός Πόλεμος. Επεκτείνοντας τις ερμηνείες*. Εκδόσεις Επίκεντρο, Θεσσαλονίκη 2018, σελ. 289

<sup>17</sup> Στο ίδιο, σελ. 299

αντίθετη εντύπωση. Χαρακτηριστικό παράδειγμα ο τρόπος κάλυψης της ελληνοτουρκικής συνάντησης κορυφής στον Έβρο τον Σεπτέμβριο του 1967<sup>18</sup>. Τα πλάνα που παρουσίαζαν τους Έλληνες και τους Τούρκους πρωθυπουργούς και διπλωμάτες που συμμετείχαν στη συνάντηση στον Έβρο με χαρούμενη διάθεση συμπληρώνονταν από αναφορές της αφήγησης στο κλίμα των συνομιλητών, που υποτίθεται ότι ήταν θερμό, δημιουργώντας μια παραπλανητική εικόνα, ενώ στην πραγματικότητα η συνάντηση οδηγήθηκε σε φιάσκο, γιατί οι Τούρκοι αρνήθηκαν έστω και την παραμικρή συζήτηση για ένωση της Κύπρου με την Ελλάδα, κάτι το οποίο επιθυμούσε δικαίως η Αθήνα, αν και στην πραγματικότητα το χάσμα μεταξύ της Ελλάδας και της Τουρκίας διαρκώς αυξανόταν. Το φιάσκο στον Έβρο δεν είχε θέση στα Επίκαιρα, όπως επίσης και ο εξαναγκασμός των Δικτατόρων να συγκατανεύσει στην απόσυρση της Ελληνικής Μεραρχίας (ΕΛΔΥΚ) από την Κύπρο τον Δεκέμβριο του 1967.

Οι αποτυχίες αυτές αν και δεν προβλήθηκαν, είχαν αντίκτυπο στην παρουσίαση του Κυπριακού μέσα από τα κινηματογραφικά Επίκαιρα, και το ότι η ένωση ήταν δύσκολη υπόθεση, είχε σαν συνέπεια τη συστηματική αποφυγή της αναφοράς της λέξης “ένωση” από το 1968 και έπειτα στο σπικάζ των Επίκαιρων, και η μεγιστοποίηση του προπαγανδιστικού μηνύματος επιτυγχανόταν μέσα από την εικόνα και την αφήγηση. Τόσο οι θερμές χειραψίες, όσο και τα χαμόγελα του Παπαδόπουλου και του Μακαρίου και τα χαμόγελά τους μπροστά στον φακό έδιναν στους θεατές την ψευδαίσθηση της σύμπνοιας μεταξύ ελληνικής και κυπριακής ηγεσίας, κάτι το οποίο δεν ανταποκρινόταν στην πραγματικότητα<sup>19</sup>.

### 3.3 Τηλεόραση

Πέρα από τα Επίκαιρα του κινηματογράφου, η τηλεόραση χρησιμοποιήθηκε και αυτή από τη χούντα σαν μέσο προπαγάνδας. Η τηλεόραση πρωτοεμφανίστηκε στην Ελλάδα τον Φεβρουάριο του 1966 με τη λειτουργία του τηλεοπτικού σταθμού του Εθνικού Ιδρύματος Ραδιοφωνίας (ΕΙΡ), που το 1970 μετονομάστηκε σε Εθνικό Ίδρυμα Ραδιοφωνίας και Τηλεόρασης (ΕΙΡΤ), και της Τηλεόρασης των Ενόπλων Δυνάμεων (ΤΕΔ), που το 1970 μετονομάστηκε σε Υπηρεσία Ενημέρωσης Ενόπλων Δυνάμεων (ΥΕΝΕΔ), και ήταν ο τηλεοπτικός σταθμός του στρατού, ο οποίος είχε την εύνοια του καθεστώτος<sup>20</sup>. Η τηλεόραση απέκτησε σταδιακά μεγάλη απήχηση στον πληθυσμό, πράγμα που την καθιστούσε σαν πολύτιμο μέσο άσκησης προπαγάνδας σχετικά με τον τομέα της ενημέρωσης, με τη συνεχή

---

<sup>18</sup> Στο ίδιο, σελ. 299

<sup>19</sup> Στο ίδιο, σελ. 300

<sup>20</sup> Γιώργος Δάμπασης. *Την εποχή της τηλεόρασης*. Εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα 2002, σελ. 77

προβολή του δικτατορικού καθεστώτος και αυτό το μέσο χρησιμοποιήθηκε με σκοπό να προωθήσει την ιδεολογία του<sup>21</sup>.

Χαρακτηριστικό παράδειγμα της τηλεόρασης σαν προπαγανδιστικό μέσο της δικτατορίας ήταν η τηλεοπτική σειρά Άγνωστος Πόλεμος<sup>22</sup> σε σενάριο του Νίκου Φώσκολου και σκηνοθεσία Κώστα Κουτσομούτη, η οποία αποτελούνταν από 226 επεισόδια και προβλήθηκε στην YENEΔ από τις 12 Οκτωβρίου 1970 μέχρι τις 26 Φεβρουαρίου 1974. Ήταν η δημοφιλέστερη σειρά για τα δεδομένα της εποχής, και κατείχε σταθερά στην πρώτη θέση στην τηλεθέαση, με ποσοστό 83%. Κεντρικός ήρωας ήταν ο Διαγόρας Βαρτάνης (τον ρόλο του οποίου υποδύονταν ο Άγγελος Αντωνόπουλος), ο οποίος υπηρετούσε στη διεύθυνση της αντικατασκοπείας. Αποστολή του ήταν η εξάρθρωση των κατασκοπευτικών δικτύων των δυνάμεων του Άξονα κατά τη διάρκεια του Β' Παγκοσμίου Πολέμου, και ανακρίνει τις κινήσεις των κατασκόπων<sup>23</sup>. Με αυτόν τον τρόπο η σειρά αποτύπωνε τη δράση των πραξικοπηματιών του 1967, και τους έδινε μια εξιδανικευμένη εικόνα. Αυτό λειτουργούσε με έμμεσα προπαγανδιστικό τρόπο, μια και ο Βαρτάνης, όπως και ο Παπαδόπουλος ήταν και αυτός συνταγματάρχης, και ενώ ο Βαρτάνης υπηρετούσε στην αντικατασκοπεία, ο Παπαδόπουλος είχε υπηρετήσει στην Κεντρική Υπηρεσία Πληροφόρησης, και οι κατάσκοποι των δυνάμεων του Άξονα ήταν μια παραλλαγή του εσωτερικού εχθρού, στον οποίο η Δικτατορία του 1967 αναγνώριζε τους κομμουνιστές.

### 3.4 Ελληνικός κινηματογράφος

Στο ίδιο επίπεδο της μαζικής κουλτούρας με την τηλεόραση, τα Επίκαιρα και το ραδιόφωνο χρησιμοποιήθηκε για προπαγανδιστικούς λόγους και ο ελληνικός κινηματογράφος<sup>24</sup>. Στη διάρκεια της χούντας του 1967 γυρίστηκαν ταινίες “πατριωτικού περιεχομένου”, οι οποίες βασίζονταν στα ηρωικά κατορθώματα των Ελλήνων στρατιωτικών, στην απειλή των Σοβιετικών εναντίον της Ελλάδας, καθώς επίσης και στην προδοτική στάση του παράνομου Κομμουνιστικού Κόμματος Ελλάδας, κυρίως την περίοδο του Εμφυλίου Πολέμου. Ταινίες όπως “Στα σύνορα της προδοσίας” (1968), “Όχι” (1969), “Δραπέτες του Μπούλκες” (1969), “Στη μάχη της Κρήτης” (1970), “28 Οκτωβρίου ώρα 5.30” (1971), “Γράμμος” (1971), “Οι τελευταίοι του Ρούπελ” (1971) σημείωσαν μεγάλη εισπρακτική

---

<sup>21</sup> Ιωάννα Βώβου: «Στοιχεία για μια μετα-ιστορία της ελληνικής τηλεόρασης». Στο βιβλίο Ιωάννα Βώβου. *Ο κόσμος της τηλεόρασης*. Αθήνα 2010: Ηρόδοτος, σελ. 108-109

<sup>22</sup> Στάθης Βαλούκος, *Ελληνική Τηλεόραση. Οδηγός τηλεοπτικών σειρών 1967-1998*. Εκδόσεις Αιγόκερως. Αθήνα 1998, σελ. 18-19

<sup>23</sup> Μάκης Δελαπόρτας, *Ο άγνωστος Νίκος Φώσκολος*, εκδ. Ορφέας, Αθήνα, 2004, σελ. 102.

<sup>24</sup> Βλαχόπουλος, Καιρίδης, Κλάψης, 2018, σελ. 89

επιτυχία. Σε πολλές περιπτώσεις, η υποστήριξη του χουντικού καθεστώτος εκφράστηκε μέσα από την παροχή διαφόρων διευκολύνσεων, όπως της συμμετοχής στρατιωτικών ως κομπάρσων. Ο Τζέιμς Πάρης (Δημήτρης Παρασχάκης), ο οποίος μετά από μακρά παραμονή στις Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής και επιστροφή στην Ελλάδα στα τέλη της δεκαετίας του 1950, ήταν ο εμβληματικότερος παραγωγός τέτοιου είδους ταινιών, μια και πραγματοποίησε κινηματογραφικές σπουδές και αξιόλογη καριέρα στις Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής.

### 3.5 Αφίσες, πορτραίτα Παπαδόπουλου, μετονομασίες οδών

Η προπαγάνδα της δικτατορίας χρησιμοποίησε και άλλα μέσα οπτικής επικοινωνίας, όπως αφίσες με το έμβλημα της 21ης Απριλίου. Επίσης, φωτογραφικά πορτραίτα του Παπαδόπουλου αναρτήθηκαν σταδιακά σε όλες τις δημόσιες υπηρεσίες και στα καταστήματα, δημιουργώντας την ψευδαίσθηση του πανταχού παρόντα ηγέτη. Δεν έλειψαν βέβαια και οι μετονομασίες δρόμων και πλατειών σε 21ης Απριλίου. Ειδικά στις περιπτώσεις των νόθων δημοψηφισμάτων του 1968 και του 1973, η προπαγάνδα πήρε άλλες μορφές στην υπηρεσία των σκοπών των δικτατόρων. Στην περίπτωση του νόθου δημοψηφίσματος του 1968, ο λόφος του Λυκαβηττού καλύφθηκε από ένα μεγάλο ηλεκτροφωτισμένο “ΝΑΙ”, ενώ στην περίπτωση του δημοψηφίσματος του 1973, διαδοχικά τα τεύχη του περιοδικού *Ραδιοτηλέοραση* κυκλοφόρησαν με εξώφυλλα υπέρ του “Ναι”<sup>252627</sup>.

### 3.6 Έντυπα

Προπαγανδιστικό ρόλο<sup>28</sup> υπέρ του απριλιανού πραξικοπήματος του 1967 έπαιξαν και πολλά φυλλάδια και βιβλία που εκδόθηκαν από διάφορες κρατικές υπηρεσίες κατά τη διάρκεια της επταετίας 1967-1974. Ήδη από το ξεκίνημά της, η Δικτατορία του 1967 ανέλαβε την παραγωγή έντυπου υλικού, μέσω του οποίου γινόταν προσπάθεια να δικαιολογηθεί η συνταγματική εκτροπή, και να ενισχυθεί ο “εθνοσωτήριος” χαρακτήρας του απριλιανού πραξικοπήματος. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η έκδοση του Γενικού Επιτελείου Στρατού με τον τίτλο *Αιτίαι και σκοποί της Επαναστάσεως της 21ης Απριλίου 1967*, η οποία κυκλοφόρησε τον Οκτώβριο του 1967 με στόχο να εξηγήσει στην κοινή γνώμη τα αποτελέσματα της χούντας. Ο αντικομμουνισμός και η εθnikοφροσύνη αποτέλεσαν τις συνήθεις βάσεις ανάλογων εκδοτικών εγχειρημάτων. Ταυτόχρονα, καταβλήθηκε μεγάλη

<sup>25</sup> *Ραδιοτηλέορασις*, τχ. 179/1207, 15-21 Ιουλίου 1973

<sup>26</sup> *Ραδιοτηλέορασις*, τχ. 180/1208, 22-28 Ιουλίου 1973

<sup>27</sup> *Ραδιοτηλέορασις*, τχ. 181/1209, 29 Ιουλίου - 4 Αυγούστου 1973

<sup>28</sup> Βλαχόπουλος, Καιρίδης και Κλάψης, 2018, σελ.91

προσπάθεια προβολής του αφηγήματος των πραξικοπηματιών για τις υποτιθέμενες επιτυχίες τους, κυρίως στην οικονομική ευμάρεια και στον εκσυγχρονισμό των υποδομών. Σημαντικό ρόλο στην προπαγάνδα της χούντας έπαιξε η συγκέντρωση και η έκδοση λόγων, συνεντεύξεων, δηλώσεων, μηνυμάτων και εγκυκλίων του Παπαδόπουλου σε μια σειρά τόμων που ανέλαβε η Γενική Διεύθυνση Τύπου με τον τίτλο *Τα πιστεύω μας*, με σκοπό το περιεχόμενό τους να είναι διαθέσιμο και προσιτό σε όλο τον ελληνικό λαό. Ο θρησκευτικός του τίτλος παρέπεμπε στο δογματικό χαρακτήρα του καθεστώτος.

Βασικό στοιχείο της προπαγάνδας στα έντυπα ήταν ο Τύπος<sup>29</sup>. Τα πρώτα χρόνια μετά την εκδήλωση του πραξικοπήματος, οι εφημερίδες λειτουργούσαν κάτω από συνθήκες ασφυκτικής λογοκρισίας, και ο έλεγχός τους ήταν τόσο αυστηρός, που λειτουργούσαν μόνο φιλοχουντικές εφημερίδες, όπως η *Εστία*, η *Ακρόπολη*, ο *Ελεύθερος Κόσμος* και η *Νέα Πολιτεία*, και να κλείσουν οι εφημερίδες που στηρίζονταν από την Αριστερά, όπως η *Αυγή* και η *Δημοκρατική Αλλαγή*, ενώ η *Καθημερινή*, η *Μεσημβρινή* και η *Ελευθερία* ανέστειλαν τη λειτουργία τους, σαν αντίδραση στο πραξικόπημα. Η *Εστία*, ο *Ελεύθερος Κόσμος* και η *Νέα Πολιτεία* δεν έκαναν καμία αναφορά στο Κυπριακό, και η *Εστία* αναφερόταν στο Κυπριακό στις τελευταίες σελίδες της, ενώ η *Νέα Πολιτεία* αναφερόταν σπάνια στο Κυπριακό.

Ο *Ελεύθερος Κόσμος* ήταν η κατ' εξοχήν φιλοχουντική εφημερίδα. Ιδρυτής και εκδότης της ήταν ο Σάββας Κωνσταντόπουλος, και η περίπτωσή του ήταν ξεχωριστή. Διέθετε τη φήμη του έγκριτου δημοσιογράφου και ακολούθησε σημαντική καριέρα πριν από την 21η Απριλίου, εργαζόμενος σε έντυπα του συντηρητικού χώρου, όπως η *Ακρόπολις* και η *Απογευματινή*. Στήριζε το καθεστώς της Δικτατορίας της 21ης Απριλίου, το οποίο θεώρησε ως “αναγκαίο κακό”, αλλά όχι ως μόνιμο και το 1972 ενυπογράφως ζήτησε τη μετεξέλιξή του σε δημοκρατικές διαδικασίες. Η ειδική σχέση που κατείχε με τον Παπαδόπουλο του παρείχε τη δυνατότητα προνομαϊκής πρόσβασης σε πληροφορίες και στοιχεία, τα οποία δημοσιεύοντας συχνά στον *Ελεύθερο Κόσμο*. Με αυτόν τον τρόπο ο *Ελεύθερος Κόσμος* αναγνωρίστηκε έμπρακτα ως ένα ημιεπίσημο δημοσιογραφικό όργανο του καθεστώτος, ενώ στον ίδιο αποδόθηκε ο χαρακτηρισμός του ως “θεωρητικού της δικτατορίας”. Υπήρξε φίλος του Κωνσταντίνου Καραμανλή, του οποίου ήταν και ο πρώτος βιογράφος, καθώς και του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου, τον οποίο προειδοποίησε έγκαιρα για τα σχέδια ανατροπής των πραξικοπηματιών<sup>30</sup>.

---

<sup>29</sup> Στο ίδιο, σελ. 92-93

<sup>30</sup> Γεώργιος Α. Λεονταρίτης, *Σάββας Κωνσταντόπουλος, Τα άγνωστα ντοκουμέντα (1966-1981)*. Εκδόσεις Προσκήνιο, Αθήνα 2003

Η ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΣ ΠΕΡΙ ΤΟ ΚΥΠΡΙΑΚΟ



"Εφθάσε ο Μακάριος κι' εξαφανίσθηκε ο Γρίβας

ΤΟ ΚΥΠΡΙΑΚΟΝ ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΛΥΣΙΝ ΤΟΥ ...



Λέγεται, μὲν ὑποσχεθήσεαι λίγο χρόνο καὶ δὲ πάλι ἀποσύγεται!

## Κεφάλαιο 2

### 1. Η ελληνοτουρκική συνάντηση και το φιάσκο στον Έβρο

Ο διάλογος για την ένωση της Κύπρου με την Ελλάδα είχε ξεκινήσει το 1966 σε επίπεδο πρεσβευτών. Με την συμφωνία Χριστόπουλου - Τουλούι, η οποία προέκυψε από διαπραγματεύσεις στις 24 Αυγούστου 1966 έμενε η υπογραφή του Πρωτοκόλλου Ένωσης. Η Συνάντηση Κορυφής που προγραμματίστηκε, δεν είχε κανέναν λόγο διαπραγματεύσεων. Η Τουρκία είχε συμφωνήσει σε όλα, και επρόκειτο για μια συνάντηση, στην οποία ο Κωνσταντίνος Κόλλιας και ο Σουλεϊμάν Ντεμιρέλ θα υπέγραφαν για την ένωση.

Στις 9 Σεπτεμβρίου 1967 τα μέλη των Αντιπροσωπειών της Ελλάδας και της Τουρκίας συναντήθηκαν στη γέφυρα του ποταμού Έβρου, και οι συνομιλίες ξεκίνησαν από το χωριό Κεσάνη στα ελληνοτουρκικά σύνορα, όπου βρισκόταν η έδρα της τουρκικής Μεραρχίας (ΤΟΥΡΔΥΚ). Ο Κόλλιας ανακεφαλαίωσε τη Συμφωνία για την ένωση, όπως ακριβώς αυτή διατυπώθηκε από τις συνομιλίες Χριστόπουλου - Τουλούι και ζήτησε την επικύρωσή της με την υπογραφή του Πρωτοκόλλου Ένωσης, αλλά όταν ήρθε η σειρά του Ντεμιρέλ, ο Τούρκος πρωθυπουργός αρνήθηκε την επικύρωση της συμφωνίας, και πρότεινε δύο λύσεις, αφ' ενός τη διπλή ένωση, όπου το 85% να ενωθεί με την Ελλάδα, και το 15% να ενωθεί με την Τουρκία, και αφ' ετέρου την Κύπρο ως ομόσπονδο κράτος. Η ελληνική Αντιπροσωπεία αρνήθηκε και τις δυο λύσεις, και παραπονέθηκε για την υπαναχώρηση της Τουρκίας πάνω σε ήδη συμφωνημένη λύση. Οι Τούρκοι στο μεταξύ υπαναχώρησαν, και απείλησαν με εισβολή στην Κύπρο, και οι συνομιλίες οδηγήθηκαν σε φιάσκο, και με αφορμή την επερχόμενη επίσκεψη του Ντεμιρέλ στη Μόσχα για τη ρύθμιση επίμαχων ζητημάτων μεταξύ Τουρκίας και Σοβιετικής Ένωσης, ο Μακάριος ζήτησε από τον πρέσβη της Σοβιετικής Ένωσης στη Λευκωσία την παρέμβαση της Μόσχας για την αποτροπή της ένωσης της Κύπρου με την Τουρκία, η οποία θα μετέτρεπε ταυτόχρονα την Κύπρο σε ισχυρή βάση του ΝΑΤΟ (Δεκέλεια). Η αντίδραση της Σοβιετικής Ένωσης ήταν έντονη τόσο απέναντι στην Άγκυρα, όσο και απέναντι στο Λονδίνο.

### 2. Τα γεγονότα στον Άγιο Θεόδωρο στην Κοφίνου

Η Κοφίνου<sup>31</sup> είναι μια κωμόπολη που βρίσκεται στον κόμβο που συνδέει τον αυτοκινητόδρομο Λευκωσίας - Λεμεσού με την κύρια οδική αρτηρία προς τη Λάρνακα, και το

---

<sup>31</sup> Σπύρος Σακελλαρόπουλος, *Ο κυπριακός κοινωνικός σχηματισμός: Από τη συγκρότηση στη διχοτόμηση (1191-2004)*. Εκδόσεις Τόπος, Αθήνα 2017

μεγαλύτερο μέρος των κατοίκων του ήταν Τουρκοκύπριοι. Μετά την διακοινοτική κρίση του 1963, ήταν υπό τον έλεγχο των Τουρκοκυπρίων, μετατρέποντάς το σε ισχυρό προπύργιό τους.

Ο Άγιος Θεόδωρος ήταν μια γειτονική κωμόπολη της Κοφίνου, η οποία κατοικούνταν από 685 Τουρκοκύπριους και 525 Ελληνοκύπριους. Οι δυο συνοικίες, του Αγίου Θεοδώρου και της Κοφίνου χωρίζονταν από μια γέφυρα, και η κύρια οδική πρόσβαση στο χωριό αυτό γινόταν από το βόρειο μέρος του. Τον Ιούλιο του 1967 πραγματοποιήθηκαν ανταλλαγές πυροβολισμών μεταξύ Ελληνοκυπρίων αστυνομικών που κάνανε περιπολία στην περιοχή και Τουρκοκυπρίων, με αποτέλεσμα την αναστολή των περιπολιών μέχρι να εξομαλυνθεί η κατάσταση, και να πραγματοποιηθούν περιπολίες στο νότιο τμήμα του χωριού.

Στις 7 Σεπτεμβρίου 1967 η Ελληνοκυπριακή αστυνομία αποφάσισε να αρχίσει εκ νέου τις περιπολίες, και προσέγγισε το νότιο τμήμα χωρίς κάποιο πρόβλημα, μέχρι που οι Τουρκοκύπριοι εμπόδισαν τη διέλευση της ελληνικής περιπόλου, οπότε αναγκάστηκε και πάλι να καταφύγει στο νότιο τμήμα.

Μετά τις εξελίξεις αυτές, συνήλθε το Συμβούλιο Άμυνας στη Λευκωσία με αντικείμενο τη διαχείριση καταστάσεων σε περίπτωση κρίσης, και η συμφωνία μεταξύ Αθήνας και Λευκωσίας ήταν πως καμία στρατιωτική επιχείρηση δεν θα αναλαμβανόταν χωρίς να έχει αποφασίσει το Συμβούλιο Άμυνας, και χωρίς τις διαβουλεύσεις μεταξύ των κυβερνήσεων Ελλάδας - Κύπρου. Στο σώμα αυτό ήταν πρόεδρος ο Μακάριος, και μέλη του ήταν ο Πρόεδρος Γλαύκος Κληρίδης, ο Υπουργός Εσωτερικών και Άμυνας Πολύκαρπος Γεωργιάδης, ο Υπουργός Εξωτερικών Σπύρος Κυπριανού και ο Υπουργός Οικονομικών Ρένος Σολομίδης, ο αρχηγός της ΑΣΔΑΚ Γεώργιος Γρίβας, ο επιτελειάρχης της ΑΣΔΑΚ Γρηγόριος Μπονάκος και ο αρχηγός της Εθνικής Φρουράς Γεώργιος Μορώνης. Οι αποφάσεις που έλαβε το Συμβούλιο Άμυνας ήταν η απαγόρευση στους Τουρκοκύπριους να παρεμποδίζουν τη διακίνηση των περιπολιών της αστυνομίας, η ενημέρωση του ΟΗΕ για την άμεση έναρξη των περιπολιών, και το ότι σε περίπτωση που ο Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών δεν μπορέσει να αποκαταστήσει την κατάσταση μέσα σε εύλογο χρονικό διάστημα, το θέμα θα επανερχόταν στο Συμβούλιο Άμυνας.

Με αφορμή νέα επικείμενη περιπολία στις 16 Σεπτεμβρίου 1967, η κυβέρνηση της Κύπρου απευθύνθηκε στην Ειρηνευτική Δύναμη του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών να συνοδεύσει την κυπριακή αστυνομία στις 16 Σεπτεμβρίου 1967, αλλά οι Τουρκοκύπριοι ένοπλοι εμπόδισαν την περιπολία να περάσει, και μετά από καθυστέρηση, επετράπη η διέλευση. Με αφορμή το περιστατικό αυτό, η Ειρηνευτική Δύναμη του ΟΗΕ συμβούλευσε την



κυβέρνηση της Κύπρου να αναστείλει τις περιπολίες, και στις 15 Νοεμβρίου 1967<sup>32</sup> με εντολή του Αρχιεπίσκοπου Μακαρίου η Εθνική Φρουρά κάτω από τις διαταγές του στρατηγού Γεώργιου Γρίβα ανέλαβε να αποκαταστήσει την τάξη με την επιχείρηση “Γρόνθος”, η οποία είχε στρατιωτικό χαρακτήρα. Ο Γρίβας κινητοποίησε πολύ ισχυρές δυνάμεις με άρματα μάχης, τεθωρακισμένα και πυροβολικά, και πρώτα επιτέθηκε στο μικτό χωριό Άγιος Θεόδωρος, όπου ακολούθησε κατάληψη της τουρκοκυπριακής συνοικίας χωρίς μάχη, και στη συνέχεια στράφηκε εναντίον της Κοφίνου, που το μεγαλύτερο μέρος του κατοικούταν από Τουρκοκύπριους. Στις επακόλουθες αιμαχίες σκοτώθηκαν 24 Τουρκοκύπριοι και τραυματίστηκαν άλλοι 9, και από την πλευρά των Ελληνοκυπρίων υπήρξε ένας νεκρός και δύο τραυματίες.

Τα γεγονότα στον Άγιο Θεόδωρο και στην Κοφίνου προκάλεσαν σοβαρή πολιτική και διπλωματική κρίση. Πιο συγκεκριμένα, σύμφωνα με την Τουρκία, τα επεισόδια αυτά ήταν στυγερή πρόκληση, και απείλησε τόσο με στρατιωτική εισβολή στην Κύπρο, όσο και με ελληνοτουρκικό πόλεμο. Με την αποστολή του Αμερικανού δικηγόρου Σάιρους Βανς στο τρίγωνο Αθήνας - Αγκυρας - Λευκωσίας από τον Λίντον Τζόνσον, η κρίση κάμφθηκε με υποχώρηση της Δικτατορίας, και στις 25 Νοεμβρίου το Συμβούλιο Ασφαλείας θα καλέσει τα ενδιαφερόμενα μέλη, δηλαδή την Ελλάδα και την Τουρκία να συνεργασθούν και να πετύχουν μια συμβιβαστική λύση του ζητήματος σύμφωνα με το ψήφισμα του Συμβουλίου Ασφαλείας της 4ης Μαρτίου 1964, η οποία ικανοποιούσε σε σημαντικό βαθμό τα συμφέροντα των Ελληνοκυπρίων, ενώ οι Τουρκοκύπριοι επέμεναν στην χωρίς όρους απομάκρυνση των ελληνικών στρατιωτικών δυνάμεων από την Κύπρο, οι οποίες δεν αναφέρονταν στις συμφωνίες Ζυρίχης - Λόνδινου.

Η χουντική κυβέρνηση υπό τον φόβο της κήρυξης ελληνοτουρκικού πολέμου και κάτω από την πίεση του βασιλιά Κωνσταντίνου, της Αμερικής, του Καναδά και της Βρετανίας αναγκάστηκε να αποσύρει την ελληνική Μεραρχία στην Κύπρο στις 29 Νοεμβρίου 1967, την οποία απέστειλε κρυφά στην Κύπρο ο Γεώργιος Παπανδρέου, αφήνοντας την Κύπρο έκθετη σε ενδεχόμενη τουρκική εισβολή. Υπήρξε πράγματι ο φόβος ελληνοτουρκικής σύρραξης, καθώς σύμφωνα με τον Γλαύκο Κληρίδη κατά τη διάρκεια των διαπραγματεύσεων ο πρωθυπουργός των Συνταγματαρχών Κόλλιας έκανε πολλά τηλεφωνήματα στον Μακάριο ζητώντας του να υποχωρήσει σε όλες τις αξιώσεις των Τούρκων, αλλιώς θα ξεσπούσε πόλεμος. Το δικτατορικό καθεστώς παρά την εθνοικιστική του πολιτική, αποδυνάμωσε την Κύπρο

---

<sup>32</sup> “Τα γεγονότα στην Κοφίνου: Το έναυσμα για την τουρκική εισβολή του 1974”. Άρθρο του in.gr, 15 Νοεμβρίου 2019

από αμυντικές δυνάμεις, και μέχρι το 1968 αποχώρησαν από το νησί και οι τελευταίοι αξιωματικοί της ελληνικής Μεραρχίας<sup>33</sup>. Η απόφαση της Χούντας για την αποχώρηση της ελληνικής Μεραρχίας αποδείχθηκε σοβαρό λάθος<sup>34</sup>, γιατί με την πάροδο του χρόνου η Μεραρχία είχε γίνει καίριο συστατικό για την αποτροπή της τουρκικής εισβολής, δεδομένου ότι οι Αμερικανοί θα αναγκάζονταν να παρέμβουν με τέτοιο τρόπο, ώστε να αποφευχθεί γενικευμένος ελληνοτουρκικός πόλεμος που θα κατέστρεφε τη νοτιανατολική πτέρυγα του ΝΑΤΟ.

Ως κυριότερος λόγος της απόσυρσης<sup>35</sup> της ελληνικής Μεραρχίας ήταν ο κίνδυνος ελληνοτουρκικής σύρραξης σύμφωνα με τους Παπαδόπουλο και Κόλλια. Και η πίεση που άσκησε η Αμερική στην Ελλάδα να αποσύρει τη Μεραρχία, ήταν μια προσπάθεια μεσολάβησης του Νίξον, στην πραγματικότητα όμως η ανάκληση της Μεραρχίας οδήγησε στην εξασθένιση των αμυντικών δυνάμεων στην Κύπρο.

Ο Τύπος της εποχής παρουσιάζει τα γεγονότα στον Άγιο Θεόδωρο και στην Κοφίνου με πανομοιότυπο τρόπο με την πραγματικότητα. Σε μια μικρή καταχώρηση στην τελευταία σελίδα της εφημερίδας *Εστία* παρατηρούμε ότι η Ελληνική Μεραρχία μετά την αποχώρησή της από την Κύπρο μετέβη στον Βόλο<sup>36</sup>, και η εφημερίδα *Ελεύθερος Κόσμος*<sup>37</sup> αναφέρει την απόφαση του τότε Υπουργού Εξωτερικών Παναγιώτη Πιπινέλη για την αποχώρηση της ελληνικής Μεραρχίας. Σύμφωνα με τον Παναγιώτη Πιπινέλη, η συμβιβαστική λύση Ελλάδας - Τουρκίας, που ήταν η αποχώρηση των μη κυπριακών δυνάμεων από την Κύπρο εκτός από τα Ηνωμένα Έθνη, θα ήταν αδύνατη αν δεν υπήρχε η επέμβαση των Θαντ και Μπένετ, και του Μπρόζιο, γενικού γραμματέα του ΝΑΤΟ. Και σύμφωνα με τον Πιπινέλη, η αποχώρηση των μη κυπριακών δυνάμεων θα σήμαινε και τη λύση του Κυπριακού, κάτι το οποίο δεν ίσχυε. Επίσης η *Ακρόπολη* παρουσιάζει τον Βανς σαν "ειρηνοποιό"<sup>38</sup>.

---

<sup>33</sup> Άγγελος Μ. Συρίγος, "Η ελληνική μεραρχία στην Κύπρο (1964-68) και ο ρόλος των μεγάλων δυνάμεων", στον συλλογικό τόμο, *Το Κυπριακό και το Διεθνές Σύστημα από το 1945 έως το 1974: Αναζητώντας Θέση στον Κόσμο*, επιμέλεια Παπαπολυβίου Πέτρος, Συρίγος, Άγγελος, Χατζηβασιλείου Ευάνθης, Λευκωσία 2012

<sup>34</sup> Θεόδωρος Κουλουμπής, "Κύπρος 1954-1974: Λάθη και διδάγματα". Άρθρο της εφημερίδας *Καθημερινή*, 17 Απριλίου 2011

<sup>35</sup> Φάκελος Κύπρου, τόμος Α' Τα πορίσματα της Εξεταστικής Επιτροπής της Βουλής των Ελλήνων και της Κοινοβουλευτικής Επιτροπής της Βουλής των Αντιπροσώπων, Αθήνα - Λευκωσία 2018, σελ. 52-55

<sup>36</sup> *Εστία*, Αθήνα 11 Δεκεμβρίου 1967

<sup>37</sup> *Ελεύθερος Κόσμος*, Αθήνα Τρίτη 5 Δεκεμβρίου 1967

<sup>38</sup> *Ακρόπολις*, Αθήνα 1 Δεκεμβρίου 1967

### 3. Πολιτικές εξελίξεις την περίοδο 1968-1970 και διακοινοτικές συνομιλίες

Τα γεγονότα στον Άγιο Θεόδωρο και στην Κοφίνου έπεισαν τη Χούντα να αλλάξει τους τόνους όσον αφορά το Κυπριακό. Οι σχέσεις της Αθήνας με την Άγκυρα άρχισαν να σταθεροποιούνται, και η Τουρκία ήταν η δεύτερη χώρα που αναγνώρισε το καθεστώς της Ελλάδας μετά το Κογκό τον Ιανουάριο του 1968. Από τον Φεβρουάριο του 1968 και έπειτα ακολούθησαν μια σειρά από συναντήσεις μεταξύ των υπουργών Εξωτερικών της Ελλάδας και της Τουρκίας, του Παναγιώτη Πιπινέλη και του Τσαγλαγιανγκίλ<sup>39</sup>.

Η αποχώρηση της ελληνικής Μεραρχίας είχε σαν συνέπεια την ανακήρυξη της Προσωρινής Τουρκοκυπριακής Διοίκησης στις 29/12/1967, η οποία αποτέλεσε τομή για την πολιτική των Τουρκοκυπρίων στην Άγκυρα. Αυτό έδωσε την ευκαιρία στον Μακάριο να υιοθετήσει την πολιτική του εφικτού, που είναι η ανεξαρτησία σε αντιδιαστολή, τότε ο Αρχιεπίσκοπος θα εκτιμήσει πως ο κίνδυνος τουρκικής εισβολής έχει παρέλθει, και αυτό θα συσπείρωνε τον κυπριακό λαό γύρω από την ηγεσία του, και θα αποφασίσει την προκήρυξη εκλογών στις 25 Φεβρουαρίου 1968. Στις εκλογές αυτές ήταν υποψήφιος και ο γιατρός Τάκης Ευδόκας, ο οποίος έλαβε 3,7%, και το αποτέλεσμα αυτό ήταν η απόλυτη έγκριση της πολιτικής του Μακαρίου.

Η υποψηφιότητα του Ευδόκα έπαιξε καταλυτικό ρόλο στην πολιτική ζωή της Κύπρου, και τον Μάιο του 1968 ο Ευδόκας σύστησε το Δημοκρατικό Εθνικό Κόμμα, το οποίο απέρριπτε τις συμφωνίες Ζυρίχης - Λονδίνου. Στις 5 Φεβρουαρίου 1968 ιδρύθηκε το Ενιαίο Κόμμα Εθνικής Παρατάξεως με επικεφαλής τον Γλαύκο Κληρίδη και τον Πολύκαρπο Γεωρκάτση, ενώ σημαντικό ρόλο έπαιξε και ο Τάσος Παπαδόπουλος. Ιδρύθηκαν επίσης η Ενιαία Δημοκρατική Ένωση Κέντρου του Βάσου Λυσαρίδη, και του Προοδευτικού Κόμματος του Νίκου Σαμψών. Τα κόμματα αυτά αναμετρήθηκαν στις πρώτες βουλευτικές εκλογές που πραγματοποιήθηκαν στις 5 Ιουλίου 1970, και οι εκλογές αυτές διεξήχθησαν μέσα σε δύο παραμέτρους, που ήταν η δολοφονία του Γεωρκάτση, και η επίδραση του Ενιαίου Κόμματος Εθνικής Παρατάξεως. Σύμφωνα με έρευνα του Μακαρίου Δρουσιώτη, ο Γεωρκάτσης δολοφονήθηκε από τον Δημήτριο Παπαποστόλου, στενό συνεργάτη του Δημήτριου Ιωαννίδη, ο οποίος εκείνη την περίοδο υπηρετούσε ως διοικητής στα ΛΟΚ στην Κύπρο<sup>40</sup>.

<sup>39</sup> Άγγελος Μ. Συρίγος, *Ελληνοτουρκικές σχέσεις*. Εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα 2015, σελ. 190-191

<sup>40</sup> Σόλων Γρηγοριάδης, *Ιστορία της Δικτατορίας. Επιβολή και ακμή - αποτελέσματα - κατάρρευση*. Εκδόσεις Καπόπουλος, Αθήνα 1975, σελ. 109-110

Ο Πολύκαρπος Γεωρκάτζης ήταν Υπουργός Εσωτερικών μέχρι τα τέλη Οκτωβρίου του 1968, όπου ύστερα από πιέσεις της Αθήνας παραιτήθηκε λόγω της εμπλοκής του στην απόπειρα δολοφονίας του Παπαδόπουλου από τον Αλέκο Παναγούλη. Η πτώση του ξεκίνησε όταν στις 7 Μαρτίου 1970 έγινε απόπειρα δολοφονίας εναντίον του Μακαρίου. Λίγες μέρες μετά το συμβάν αυτό, και ενώ ήταν πολύ σοβαρό το ενδεχόμενο να συλληφθεί, βρέθηκε δολοφονημένος κάτω από αδιευκρίνιστες συνθήκες. Η επικρατέστερη γνώμη είναι ότι ο Γεωρκάτζης βοήθησε τον Παναγούλη, επειδή είχε δημοκρατικά ιδεώδη και επειδή είχε το φόβο επέμβασης της Χούντας στην Κύπρο. Σε κάθε περίπτωση, το ζήτημα του Γεωρκάτζη δημιούργησε προβλήματα στο Ενιαίο Κόμμα, καθώς επίσης και αμφιβολίες για το αν ήταν δύναμη της συμπολίτευσης ή της αντιπολίτευσης, και τη σχέση του με τη Χούντα, αναδεικνύοντας από τη μια τη φιλομακαριακή του θέση που είχε υιοθετήσει τη στρατηγική της ανεξαρτησίας, και από την άλλη την τάση που το ζήτημα της ένωσης της Κύπρου με την Ελλάδα θα μπορούσε να υλοποιηθεί. Ο *Ελεύθερος Κόσμος* στις 21 Μαρτίου 1970 θεωρεί ότι η δολοφονία του Γεωρκάτζη ήταν συνέπεια της ενδοελληνικής διένεξης, και όχι επειδή προετοιμάζεται ένωση της Κύπρου με την Ελλάδα.

Μετά την απόφαση του Συμβουλίου Ασφαλείας στις 22 Δεκεμβρίου 1967, οι σκέψεις για επίλυση του Κυπριακού άρχισαν να ωριμάζουν μέσω συνομιλιών μεταξύ Ελληνοκυπρίων και Τουρκοκυπρίων. Έπειτα από συνεχείς παρεμβάσεις του Γενικού Γραμματέα του ΟΗΕ Ου Θάντ επιτεύχθηκε η συγκατάθεση των ενδιαφερόμενων πλευρών, και του Μάρτιο του 1968 εστάλη έγγραφο, το οποίο εισηγείτο την έναρξη των συνομιλιών στην κυπριακή κυβέρνηση, η οποία σαν χειρονομία καλής θέλησης επέτρεψε στον Ραούφ Ντενκτάς να επιστρέψει στο νησί μετά από πολύμηνη απουσία από το νησί.

Η πρώτη φάση των διαπραγματεύσεων ξεκίνησε στα τέλη του Ιουλίου του 1968 στη Λευκωσία υπό την προεδρία του Οζόριο Ταφάλ, ειδικού απεσταλμένου του Ου Θάντ. Οι συνομιλίες αυτές βασίστηκαν πάνω στις προτάσεις που κατέθεσε ο Μακάριος στον Θάντ στις 12 Μαρτίου, οι οποίες στηρίζονταν στην αρχή του ενιαίου κράτους, στην αρχή της προστασίας των μειονοτήτων, και στην αρχή της παροχής εγγυήσεων για την τήρηση των προνοιών του νέου Συντάγματος. Η πρώτη φάση ολοκληρώθηκε στις 18 Ιουλίου του 1968, με τους Τουρκοκύπριους να δέχονται πολλές από τις προτάσεις των Ελληνοκυπρίων, όπως τη μείωση του ποσοστού της συμμετοχής των Τουρκοκυπρίων στη Δημόσια Διοίκηση, στην Αστυνομία και στη Νομοθετική εξουσία, την εγκατάλειψη των χωριστών πλειοψηφιών, την αρχή των ενιαίων δικαστηρίων, την κατάργηση του βέτο και την εκλογή του Προέδρου και του Αντιπροέδρου από το σύνολο του κυπριακού λαού. Απέρριψαν όμως την κατάργηση του

θεσμού του Αντιπροέδρου και επέμεναν στη δημιουργία της αυτόνομης τοπικής διοίκησης με τη διαμόρφωση χωριστών γεωγραφικά διοικητικών περιοχών.

Ακολούθησε και δεύτερη φάση συνομιλιών, η οποία διήρκησε από τον Αύγουστο του 1968 έως τον Ιανουάριο του 1969, όπου η Τουρκοκυπριακή πλευρά υπέβαλε προτάσεις για τη σύνθεση και τις εξουσίες των τοπικών αρχών, τη δομή των δικαστηρίων, τη σύνθεση και τη λειτουργία της Αστυνομίας κλπ, και από την αρχή των συνομιλιών αυτών οι Τουρκοκύπριοι υιοθέτησαν μια σκληρή στάση στην οποία συνέβαλε και η επίσκεψη του Τούρκου Υπουργού Εξωτερικών Ιχσάν Τσιαγκλαγιανγκίλ στη Μόσχα στις 11 Ιουλίου 1968, στη διάρκεια της οποίας συζητήθηκε και το Κυπριακό. Βασικό ζήτημα της φάσης αυτής ήταν το ζήτημα της τοπικής αυτοδιοίκησης, όπου οι Τουρκοκύπριοι πρότειναν τη δημιουργία ομογενών ομάδων κωμοπόλεων, που η καθεμιά ξεχωριστά θα έχει τη δική της τοπική διοίκηση, και οι αντιπρόσωποι των διοικήσεων αυτών θα αποτελούν την Κεντρική Αρχή Τοπικής Διοίκησης, της οποίας τα εκτελεστικά όργανα θα είναι αυτόνομα, και οι νομοθετικές και εκτελεστικές εξουσίες θα εκπορεύονται απ' ευθείας από το Σύνταγμα, ενώ παράλληλα προβλεπόταν και η δημιουργία τοπικής Αστυνομίας για τη διατήρηση του νόμου και της τάξης στις αυτοδιοικούμενες περιοχές. Για το ίδιο θέμα υπέβαλαν προτάσεις και οι Ελληνοκύπριοι, και στόχος τους ήταν η κατάργηση της θέσης του Αντιπροέδρου, σε αντίθεση με τους Τουρκοκύπριους, που επέμεναν να συνεχίσει ο θεσμός αυτός να υπάρχει. Επίσης οι Τουρκοκύπριοι πρότειναν ο Αντιπρόεδρος να μπορεί να παρίσταται στις συνεδριάσεις του Συμβουλίου Ασφαλείας, χωρίς το δικαίωμα της ψήφου και του βέτο που όριζε το Σύνταγμα της Κυπριακής Δημοκρατίας του 1960.

Η τρίτη φάση των διακοινοτικών συνομιλιών ξεκίνησε τον Φεβρουάριο του 1969, και ολοκληρώθηκε τον Αύγουστο του 1970. Εκεί υπήρξε μια επιβράδυνση των ρυθμών διαλόγου, και οι δυο πλευρές είχαν ορίσει έναν “σκληρό πυρήνα” των προτάσεών τους, από τον οποίο δεν μπορούσαν να απομακρυνθούν, με κυριότερα ζητήματα διαφωνίας την τοπική διοίκηση και την Εκτελεστική Εξουσία. Οι Δικτάτορες της Ελλάδας παρουσιάζονταν να λειτουργεί κάτω από την πίεση της ανάγκης για εξεύρεση λύσης. Ο Παπαδόπουλος σε σύσκεψη στο Υπουργείο Εξωτερικών, στην οποία παρευρίσκετο και ο Μακάριος στις 5 Ιανουαρίου 1969 επεσήμανε ότι οι Τούρκοι κατέχουν πλεονεκτική θέση, με την οποία μπορεί να βλάψουν το Κυπριακό, και η Ελλάδα δεν μπορεί να δώσει την επιτρεπόμενη βοήθεια σε περίπτωση που η Τουρκία κηρύξει πόλεμο.

Σε αυτή τη φάση των διακοινοτικών συνομιλιών, στην οποία το βασικό θέμα ήταν η τοπική διοίκηση οι Ελληνοκύπριοι πρότειναν την μορφή τοπικής διοίκησης, η οποία θα υπαγόταν στους νόμους της Βουλής, και δεν θα αντιστοιχούσε σε κοινοτικούς γεωγραφικούς διαχωρισμούς, ενώ οι Τουρκοκύπριοι ζητούσαν ο θεσμός της τοπικής αυτοδιοίκησης να βασιστεί στην ομαδοποίηση των Τουρκοκυπριακών χωριών ανεξάρτητα από τη γεωγραφική τους θέση, στη θέσπιση δυο χωριστών κεντρικών υπηρεσιών, που η καθεμιά να ασχολείται με θέματα της κάθε κοινότητας, ενώ οι εξουσίες της τοπικής διοίκησης θα απορρέουν από το Σύνταγμα. Η Αθήνα ήταν πιο διαλλακτική, και πρότεινε στη Λευκωσία να αποδεχτεί την ομαδοποίηση των χωριών για σκοπούς τοπικής αυτοδιοίκησης. Τελικά ο Γλαύκος Κληρίδης επέδωσε στον Ντενκτάς το κείμενο που περιελάμβανε τις ελληνικές προτάσεις για την τοπική διοίκηση, στο οποίο προβλέπονταν τρεις μονάδες τοπικής διοίκησης, που ήταν το χωριό, η μονάδα τοπικής περιοχής που θα την απάρτιζαν ένα σύνολο χωριών, και η Επαρχιακή Μονάδα. Στις 24 Ιουνίου ο Ντενκτάς επέδωσε με τη σειρά του στον Κληρίδη τις δικές του προτάσεις, οι οποίες περιελάμβαναν τον χωριστό κεντρικό φορέα ελληνικής και τουρκικής διοίκησης, και οι φορείς αυτοί να αντλούν τις εξουσίες απ' ευθείας από το Σύνταγμα και να ασκούν νομοθετική εξουσία, την ύπαρξη χωριστής Αστυνομίας για τον κάθε φορέα, το να έχουν οι έπαρχοι μεν το δικαίωμα στον περιορισμένο έλεγχο των αρχών τοπικής διοίκησης, αλλά να είναι υπόλογοι στον Πρόεδρο και στον Αντιπρόεδρο, και τον καθορισμό των περιοχών τοπικής διοίκησης βάσει κοινοτικών κριτηρίων. Στην ουσία με αυτές τις προτάσεις, οι Τουρκοκύπριοι είχαν σαν σκοπό τη δημιουργία δυο ανεξάρτητων κρατιδίων, που το καθένα θα είχε τη δική του Νομοθετική, Εκτελεστική, Οικονομική, Αστυνομική και Δικαστική εξουσία, ανεξάρτητα από την κεντρική διοίκηση<sup>41</sup>. Τελικά η τρίτη φάση διακοινοτικών συνομιλιών θα διακοπεί τον Οκτώβριο του 1969, και θα επαναληφθεί δυο μήνες μετά, αλλά χωρίς αποτέλεσμα, γιατί σε συνάντησή του με τον Κληρίδη, ο Ντενκτάς επέμενε ότι οι Τουρκοκύπριοι ζητάνε τη δημιουργία τουρκοκυπριακού κεντρικού φορέα τοπικής διοίκησης, αρνούμενος την προοπτική ελέγχου των αρχών Τοπικής Διοίκησης από την Κυβέρνηση. Επίσης πρότεινε την επανεξέταση της Εκτελεστικής, της Νομοθετικής και της Δικαστικής εξουσίας, της Δημόσιας Υπηρεσίας και της Αστυνομίας, για να διαπιστωθούν τα περιθώρια συμφωνίας, αλλά με δεδομένη τη διαφωνία για την τοπική αυτοδιοίκηση, θα περιορίζονταν οι παραχωρήσεις και στα υπόλοιπα ζητήματα. Ο Κληρίδης δέχτηκε την πρόταση του Ντενκτάς για την επανέναρξη των συνομιλιών, ενώ στις συναντήσεις που πραγματοποιήθηκαν έως τον Αύγουστο του 1970, οι

---

<sup>41</sup> Νίκος Κρανιδιώτης, *Ανοχύρωτη Πολιτεία, Κύπρος 1960-1974*. Εκδόσεις Εστία, Αθήνα 1985, τόμος Α', σελ 571

Ελληνοκύπριοι και οι Τουρκοκύπριοι υπέβαλαν γραπτώς στον Οζόριο Ταφάλ, αντιπρόσωπο του Ου Θαντ τα σημεία που συμφωνούσαν και διαφωνούσαν.

Τον Σεπτέμβριο του 1970 οι διακοινοτικές συνομιλίες προχώρησαν στην τέταρτη φάση τους, η οποία διήρκησε έναν χρόνο. Και η διαφωνία μεταξύ Ελληνοκυπρίων και Τουρκοκυπρίων πάνω στο ζήτημα της Τοπικής Διοίκησης παρέμεινε στα ίδια επίπεδα. Στη σύσκεψη που πραγματοποιήθηκε στην Αθήνα στις 12 και 15 Σεπτεμβρίου 1970, στην οποία συμμετείχε και ο Μακάριος, αποφασίστηκε ότι στις συνομιλίες που πρόκειται να πραγματοποιηθούν θα έπρεπε να συζητηθούν όλα τα θέματα, με σκοπό να βρεθεί μια μέση λύση, να υπάρξουν υποχωρήσεις σε θέματα που έχουν να κάνουν με τη νομοθετική, την εκτελεστική και τη δικαστική εξουσία, καθώς επίσης και την τοπική διοίκηση, όπου αποφασίστηκε να γίνει δεκτή η πρόταση των Τουρκοκυπρίων για τη δημιουργία Περιφερειακών Συμβουλίων με βάση την εθνοτική καταγωγή, με τον όρο ότι οι Τουρκοκύπριοι δεν θα επιμείνουν στη δημιουργία Κεντρικού Φορέα, η αποδοχή του θεσμού του Αντιπροέδρου εφόσον δεν θα διαθέτει το δικαίωμα άσκησης βέτο, η εξέταση των αρμοδιοτήτων που ζητούσαν οι Τουρκοκύπριοι για τον κεντρικό φορέα, και να αποφασιστεί ποιες από αυτές μπορούν να ασκηθούν από τα Περιφερειακά Συμβούλια, και να καθοριστεί το όργανο συντονισμού των αρμοδιοτήτων των Περιφερειακών Συμβουλίων. Με βάση τις συνομιλίες αυτές, ο Κληρίδης στις 30 Νοεμβρίου 1970 θα υποβάλει στον Ντενκτάς τις δικές του προτάσεις, οι οποίες αν εγκριθούν από τους Τουρκοκυπρίους, θα μπορούσαν να εγκριθούν και από τους Ελληνοκυπρίους. Και οι προτάσεις αυτές αφορούσαν κυρίως τη Δικαστική Εξουσία και την Τοπική Διοίκηση. Πιο συγκεκριμένα, ο Κληρίδης πάνω στο θέμα της Δικαστικής Εξουσίας πρότεινε να δεχτεί η Τουρκοκυπριακή πλευρά τη σύνθεση του δικαστηρίου όπως προτάθηκε από την Κυβέρνηση, δηλαδή 5 Ελληνοκύπριοι και 2 Τουρκοκύπριοι, και να δεχτεί επίσης την πρόταση της Κυβέρνησης που οι δικαστές των επαρχιακών δικαστηρίων να εκδικάζουν υποθέσεις οι οποίες εμπíπτουν στη δικαιοδοσία τους, ανεξάρτητα από την προέλευση του διάδικου, και στο θέμα της Τοπικής Διοίκησης ο Κληρίδης πρότεινε την αποδοχή της συγκρότησης των περιοχών Τοπικής Διοίκησης, την αποδοχή του θεσμού του Αντιπροέδρου με την προϋπόθεση ότι ο Αντιπρόεδρος δεν θα έχει δικαίωμα βέτο, προσυπογραφής των διορισμών των δικαστών του Ανώτατου Δικαστηρίου και των ανώτατων αξιωματούχων της Δημοκρατίας, και τις υπογραφές των νόμων και των αποφάσεων της Βουλής να τις αναλαμβάνει ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας, καθώς επίσης και τους διορισμούς των παραπάνω. Σχετικά με τη νομοθετική εξουσία, να γίνει δεκτή η πρόταση των Τουρκοκυπρίων σύμφωνα με την οποία οι Ελληνοκύπριοι βουλευτές να εκλέγονται από την

κοινότητα των Ελληνοκυπρίων, και οι Τουρκοκύπριοι βουλευτές να εκλέγονται από την κοινότητα των Τουρκοκυπρίων.

Στις 28 Απριλίου 1971 ο Ντενκτάς πρότεινε στον Κληρίδη τις προτάσεις των Τουρκοκυπρίων, στις οποίες περιλαμβάνονταν και νέα θέματα, όπως πρόσθετες εξουσίες στον Πρόεδρο και στον Αντιπρόεδρο, η υιοθέτηση του θεσμού του Πρωθυπουργού, και η ίδρυση ξεχωριστού τηλεοπτικού και ραδιοφωνικού σταθμού για τους Τουρκοκύπριους. Με τις προτάσεις αυτές, παγιωνόταν ο διαχωρισμός των δυο κοινοτήτων στα θέματα όχι μόνο της τοπικής διοίκησης, αλλά και στην Νομοθετική, την Εκτελεστική και τη Δικαστική εξουσία, και ουσιαστικά οι προτάσεις του Ντενκτάς είχαν σαν σκοπό τη διχοτόμηση του ενιαίου κράτους.

Η Αθήνα έχοντας υπόψιν τις εξελίξεις αυτές, θα συνεχίσει με αμείωτη ένταση τις πιέσεις για συμφωνία, κι έτσι ο Πρέσβης της Ελλάδας στη Λευκωσία, ο Παναγιωτάκος θα αποστείλει απόρρητο σημείωμα στον Μακάριο στις 9 Ιουνίου 1971, στο οποίο θα υποστηρίζει πως ήταν δυνατό η Λευκωσία να δεχτεί τη συνταγματική κατοχύρωση της λειτουργίας της τοπικής αυτοδιοίκησης, και την εποπτεία της είτε από Τουρκοκύπριο υπουργό, είτε από Υπουργείο με Ελληνοκύπριο Υπουργό και Τουρκοκύπριο Υφυπουργό. Η τελική απάντηση δόθηκε με επιστολή του Κληρίδη στον Ντενκτάς στις 26 Ιουνίου 1971, στην οποία οι Τουρκοκύπριοι θα διατηρήσουν την κοινοτική τους συνέλευση, και θα συνεχίσουν να έχουν την απόλυτη αυτονομία στην θρησκεία, στην παιδεία, στον πολιτισμό, για τα οποία υπήρχε πρόνοια στο Σύνταγμα της Κυπριακής Δημοκρατίας, και διευκρινιζόταν πως το κράτος θα αναλάμβανε όλο το οικονομικό βάρος της τουρκικής παιδείας, χωρίς να σημαίνει ότι η Κυβέρνηση θα έχει το δικαίωμα παρέμβασης σε ζητήματα της αρμοδιότητας της Τουρκικής Κοινοτικής Συνέλευσης. Οι Ελληνοκύπριοι δεν επιθυμούσαν τους χωριστούς ραδιοφωνικούς και τηλεοπτικούς σταθμούς, γιατί στο ήδη υπάρχον ραδιοφωνικό και τηλεοπτικό σύστημα γίνονται μεταδόσεις στα Τουρκικά, και το κόστος μιας τέτοιας εγκατάστασης θα ήταν μεγάλο, και στο θέμα της Αστυνομίας έγιναν δεκτές οι προτάσεις των Τουρκοκυπρίων, με την επιφύλαξη πως οι τοπικές αρχές θα έχουν τους δικούς τους επιθεωρητές, με αποκλειστική αρμοδιότητα την εφαρμογή των κανονισμών και των διαταγμάτων που εκδίδουν οι ίδιες.

Για το κρίσιμο ζήτημα της τοπικής αυτοδιοίκησης, ο Κληρίδης πίστευε ότι τα δυο διαφορετικά συστήματα δεν θα είχαν αποτέλεσμα, και αυτό γιατί θα δημιουργούσαν συγκρούσεις μεταξύ των δυο κοινοτήτων. Πρότεινε την ύπαρξη ενός γενικού νόμου, τον οποίο για να μπορέσει η Βουλή να τροποποιήσει, πρέπει να έχει τουλάχιστον το 1/3 των ψήφων των



Τουρκοκυπρίων, και να νομοθετεί με την ανάθεση της εξουσίας στις τοπικές αρχές, ενώ οι τοπικές αυτοδιοικήσεις να έχουν διοικητικά δικαιώματα σε υποθέσεις της αρμοδιότητάς τους, κάθε τουρκική κομμόπολη θα σχηματίζει μια μονάδα τοπικής αυτοδιοίκησης, και μπορεί ένας αριθμός τουρκικών χωριών να αποτελεί μια ομάδα με τη δική της τοπική αυτοδιοίκηση καθεμιά, και το σύνολο αυτό να είναι υπό την εποπτεία του Συμβουλίου Τοπικής Αυτοδιοίκησης.

Λίγες μέρες αργότερα, ο Ντενκτάς θα δηλώσει πως οι νέες προτάσεις του Κληρίδη έχουν μερικές βελτιώσεις, αλλά δεν μπορούν να βοηθήσουν στη λύση του Κυπριακού. Και το βασικό πρόβλημα δεν ήταν ο Ντενκτάς σύμφωνα με τους Ελληνοκύπριους, αλλά η δυσαρέσκεια της Αθήνας, και σύμφωνα με τον Ν. Κρανιδιώτη, ο τότε Έλληνας Υπουργός Εξωτερικών Ξανθόπουλος σε συνάντησή μαζί του τόνισε ότι ο Μακάριος εννοεί τη συνεργασία με την ελληνική Κυβέρνηση σαν την επιβολή των δικών του απόψεων γι' αυτήν, και ότι η ελληνική Κυβέρνηση έχει διαμορφωμένη πολιτική για το Κυπριακό, η οποία συνίσταται στην εξεύρεση λύσης του Κυπριακού, και αποφυγή ρήξης με την Τουρκία.

Η Άγκυρα είχε καταλάβει τον φόβο της Αθήνας για πόλεμο, και την απόφασή της να εμπλακεί και το Κυπριακό, γι' αυτό και περίμενε τη λύση της Αθήνας. Ο Τούρκος Υπουργός Εξωτερικών Ολτσάν δήλωσε ότι η Κυβέρνηση της Ελλάδας καταβάλλει μεγάλη προσπάθεια για να συνενώσει τον Μακάριο. Μέσα σε αυτό το πλαίσιο ο Ντενκτάς απέστειλε στις 9 Αυγούστου νέα επιστολή, στην οποία απέρριπτε τις προτάσεις των Ελληνοκυπρίων της 26ης Ιουνίου 1971, τονίζοντας πως οι υποχωρήσεις που είχε κάνει μέχρι τότε θα ίσχυαν μόνο στην περίπτωση που οι Ελληνοκύπριοι δέχονταν χωριστούς Κεντρικούς Φορείς Τοπικής Διοίκησης. Οι νέοι αυτοί όροι της των Τουρκοκύπριων έθεταν το Κυπριακό σε νέα φάση, η οποία περιελάμβανε τη μόνιμη δέσμευση για την Κυπριακή ανεξαρτησία, τον διαχωρισμό της Τοπικής Διοίκησης σε όλα τα επίπεδα και τη δημιουργία του Κεντρικού Φορέα, και την ίδρυση μιας ομόσπονδης, δυαδικής Δημοκρατίας. Ο Κληρίδης θα απαντήσει στον Ντενκτάς με νέα επιστολή στις 24 Αυγούστου 1971, στην οποία ήθελε η Κύπρος να είναι ένα ενιαίο, ανεξάρτητο κράτος. Η τέταρτη φάση των διακοινοτικών συνομιλιών έληξε με απαντητική επιστολή στον Ντενκτάς στις 20 Σεπτεμβρίου 1971, και δεν ήταν παρά μια εκτενέστερη εκδοχή των θέσεών του στην επιστολή της 9ης Αυγούστου 1971. Μετά από τρία χρόνια διαπραγματεύσεων, ο διάλογος οδηγήθηκε σε ναυάγιο.

Τον Οκτώβριο του 1971 ιδρύθηκε η ΕΟΚΑ Β' έπειτα από πρωτοβουλία του Γρίβα, η οποία είχε σαν βασικό σκοπό τη δημιουργία της ένωσης της Κύπρου με την Ελλάδα, και στις

δραστηριότητές της περιλαμβάνονταν κλοπές όπλων, βομβιστικές ενέργειες, επιθέσεις σε αστυνομικούς σταθμούς, την απόπειρα δολοφονίας του Μακαρίου το 1971, την απαγωγή του Υπουργού Εξωτερικών Χρήστου Βάκη κλπ, και τον Δεκέμβριο του 1971 ξέσπασε πόλεμος μεταξύ του Πακιστάν και της Ινδίας, ο οποίος έληξε με την ίδρυση του κράτους του Μπαγκλαντές.

Σύμφωνα με τον Τύπο της εποχής, στις 17/9/1968 η *Νέα Πολιτεία* δεν κάνει καμία αναφορά στον Μακάριο, και στις 7 Ιανουαρίου 1969 παρουσιάζονται φωτογραφίες όπου ο Μακάριος και ο Παπαδόπουλος χαμογελάνε, λόγω του ότι συμφωνούνε στο κοινό ανακοινωθέν, και ο Σπυρίδων Κυπριανού στη συνέντευξή του, δηλώνει ότι η Ελληνική Κυβέρνηση εγκρίνει την πολιτική του Μακαρίου.

Στις 17 Ιανουαρίου, σύμφωνα με την εφημερίδα *Νέα Πολιτεία*, ο Μακάριος δήλωσε αισιοδοξία για την επιτυχή λύση του Κυπριακού, και επίσης διέψευσε ότι ζήτησε τη μεσολάβηση της Βρετανίας για το θέμα της αυτοδιάθεσης της Κύπρου, και στις 9 Φεβρουαρίου 1969 γίνεται αναφορά στα οικονομικά επιτεύγματα του Μακαρίου στην Κύπρο, όπως αύξηση του Εθνικού Εισοδήματος, καθώς επίσης και βελτιώσεις στη γεωργία, στη μεταποίηση, στις κατασκευές, και στις μεταφορές και στο εμπόριο.

#### **4. Διαμάχη Μακαρίου - Αντιμακαριακών**

Ταυτόχρονα με τις διακοινοτικές συνομιλίες Γλαύκου Κληρίδη και Ραούφ Ντενκτάς πραγματοποιήθηκαν εξελίξεις τόσο στην Ελλάδα, όσο και στην Κύπρο. Πιο συγκεκριμένα, η απόπειρα δολοφονίας του Μακαρίου και η υιοθέτηση μιας συμβιβαστικής λύσης του Κυπριακού από την πλευρά της Αθήνας επιβάρυναν ήδη το ήδη τεταμένο κλίμα. Τον Ιούνιο του 1971 ο Μακάριος πραγματοποίησε ταξίδι στη Μόσχα, και παράλληλα οι Υπουργοί Εξωτερικών του ΝΑΤΟ πραγματοποίησαν διάσκεψη στη Λισαβόνα, όπου οι Υπουργοί Εξωτερικών της Ελλάδας και της Τουρκίας συμφώνησαν να αφήσουν τις διαφορές τους, και να επιδιώξουν τη λύση του Κυπριακού. Το κοινό ανακοινωθέν που εκδόθηκε στη Μόσχα επαναλάμβανε τις κοινές θέσεις της Ελλάδας και της Τουρκίας, και η επίσκεψη του Μακαρίου στη Μόσχα σε συνάρτηση με τον ρόλο που θα έπαιζε η Σοβιετική Ένωση στην προσπάθεια για την εύρεση λύσης στο Κυπριακό, σηματοδοτούσε την απόφαση της Κύπρου να μην υποχωρήσει σε ενδεχόμενες πιέσεις που θα προέκυπταν από τυχόν συνεννοήσεις της Ελλάδας με την Τουρκία. Ο Παπαδόπουλος μετά την επιστροφή του Μακαρίου στην Κύπρο ήταν να του αποστείλει μια επιστολή, στην οποία ήταν φανερή η απειλή των Τουρκοκυπρίων και δεν αφορά μόνο την επίσκεψη του Μακαρίου στη Μόσχα, αλλά και τη δυσκολία για εξεύρεση

λύσης του Κυπριακού. Αυτό που επιβάρυνε το ήδη τεταμένο κλίμα, ήταν η απόρριψη της πρότασης του Παπαδόπουλου από τον Μακάριο, η οποία είχε να κάνει με τον διορισμό Τουρκοκύπριου Υπουργού, του οποίου είναι η αρμοδιότητά του τα θέματα της τοπικής αυτοδιοίκησης των Τουρκοκυπρίων.

Λίγο αργότερα, η Αθήνα θα προχωρήσει σε επίδειξη ισχύος, για το ποιος έχει την πρωτοκαθεδρία στο Κυπριακό, η οποία θα εκφραστεί με τον Έλληνα Υπουργό Εξωτερικών Ξανθόπουλο - Παλαμά να αποστέλλει επιστολή στον Μακάριο, στην οποία αναφέρεται ότι ο Κυπριακός πληθυσμός αποτελεί μέρος του Ελληνικού έθνους, και ότι η Κύπρος είναι ανεξάρτητη, και στην περίπτωση διαφωνίας με την Τουρκία, η λύση είναι η κατάλυση της διαφωνίας με την ιεράρχηση των απόψεων του γενικού εθνικού συμφέροντος, εκτός εάν ο Ελληνισμός της Κύπρου αποσπασθεί από τον Εθνικό Κορμό. Ο Μακάριος απάντησε στον Ξανθόπουλο στις 4 Αυγούστου 1971 σε επιστολή στην οποία τον διαβεβαίωσε ότι την ευθύνη για την τύχη των Ελληνοκυπρίων την έχει η Λευκωσία και όχι η Αθήνα, και η Ελλάδα παίζει μόνο συμβουλευτικό ρόλο στο Κυπριακό, και επίσης ο Μακάριος δήλωνε τον φόβο της Κύπρου μήπως η Αθήνα προχωρήσει σε συμφωνία με την Τουρκία μέσω μυστικής διπλωματίας, στην οποία η λύση που θα υιοθετούσαν με την Κύπρο ως ομόσπονδο κράτος ήταν “απαράδεκτη”.

Μια νέα παράμετρος η οποία προστέθηκε, ήταν η εξαφάνιση του Γρίβα τον Αύγουστο του 1971, καθώς επίσης και η μετάβασή του στην Κύπρο, προκειμένου να αρχίσει ένοπλο αγώνα κατά του Μακαρίου, ο οποίος είχε σαν κύριο στόχο την ένωση με την Ελλάδα. Εκεί κατόρθωσε να ιδρύσει την ΕΟΚΑ Β', η οποία άρχισε να συγκεντρώνει οπλισμό. Ο Μακάριος με τη σειρά του δημιούργησε το Εφεδρικό Σώμα, το οποίο εξόπλισε με Τσεχοσλοβάκικα όπλα, τα οποία προμηθεύτηκε τον Ιανουάριο του 1972. Η Αθήνα αντέδρασε έντονα στην πράξη του Μακαρίου, και η Εθνοφρουρά επέστρεψε τα όπλα.

Στις 2 Μαρτίου 1972 ξέσπασε μια εκκλησιαστική κρίση, η οποία ξεκίνησε με το αίτημα παραίτησης του Μακαρίου από τους Μητροπολίτες Κιτίου Άνθιμο, Πάφου Γεννάδιο και Κυρηναίος Κυπριανό στην Ιερά Σύνοδο, γιατί ο Μακάριος δεν μπορούσε να είναι και Αρχιεπίσκοπος, και Πρόεδρος της Κυπριακής Δημοκρατίας ταυρόχρονα, και πίστευαν ότι ο Μακάριος πρέπει να εγκαταλείψει την στρατηγική κατεύθυνσης της ένωσης, μια και ήταν φιλικός με τον Γρίβα, και υιοθέτησαν μια στάση, η οποία ήταν προς όφελος τόσο του Γρίβα, όσο και της Αθήνας, και το επιχείρημά τους για το ότι ο Μακάριος δεν μπορούσε να είναι και Αρχιεπίσκοπος, και πολιτικός μπορούσε να προκαλέσει μόνο θυμηδία. Στο ζήτημα αυτό

ενεπλάκη και η Χούντα, καθώς επίσης και ο Αρχιεπίσκοπος Αθηνών Ιερώνυμος, ο οποίος ήταν συνυφασμένος με τη Χούντα.

Ο Μακάριος πέρασε σύντομα στην αντεπίθεση, και στις 13 Μαρτίου 1972 τόνισε ότι αρνήθηκε να παραδώσει τα τσεχοσλοβάκικα όπλα στην Εθνοφρουρά, τα οποία σύμφωνα με τα λεγόμενά του θα χρησιμοποιούνταν για προστασία από τις αυθαίρετες ενέργειες των Τουρκοκυπρίων, και ο τρόπος χειρισμού του Κυπριακού από την Αθήνα ήταν λανθασμένος. Έτσι άνοιξε σημαντικά θέματα, όπως το ότι σε περίπτωση παρέμβασης της Αθήνας, οι Ελληνοκύπριοι θα αντιτάξουν την αντίσταση, δεδομένου πως μια ένοπλη σύγκρουση των Ελλήνων και των Ελληνοκυπρίων θα συναντούσε μια έντονη δυσφορία της ελληνικής κοινής γνώμης, και αυτό το γνώριζε καλά ο Αρχιεπίσκοπος. Επίσης ο Μακάριος έκλεισε μέτωπα τα οποία είχαν σαν συνέπεια την έντονη αντιπαράθεση με την Αθήνα. Πιο συγκεκριμένα, δήλωσε πως δεν σκοπεύει να παραιτηθεί παρά τις πιέσεις της Αθήνας και των Μητροπολιτών, και από την άλλη θα αναγκαστεί να παραδώσει τα τσεχοσλοβάκικα όπλα στην Ειρηνευτική Δύναμη του ΟΗΕ, και να καθαιρέσει τους Μητροπολίτες. Επίσης ο Μακάριος ήταν αναγκασμένος να αποδεχτεί και τις παρεμβάσεις των Συνταγματαρχών της Αθήνας στο Υπουργικό Συμβούλιο της Κύπρου, οι οποίες περιελάμβαναν αλλαγές στη σύνθεσή του. Οι πιέσεις της Δικτατορίας των Συνταγματαρχών στον Μακάριο να παραιτηθεί οδήγησαν σε ένοπλη αντιπαράθεση των Μακαριακών με τους Αντιμακαριακούς, δηλαδή τους οπαδούς της Χούντας. Στις εχθροπραξίες των Ελληνοκυπρίων περιελάμβανονταν δολοφονίες, απαγωγές, ανατινάξεις και λεηλασίες στρατοπέδων. Ουσιαστικά, το Κυπριακό είχε διαφορετική προσέγγιση από τους Μακαριακούς, που σε συνεργασία με το ΑΚΕΛ είχε ως στρατηγική την ανεξαρτησία με τη μορφή μιας βελτιωμένης εκδοχής της Ζυρίχης, και την ΕΟΚΑ Β', που μαζί με τους τρεις Μητροπολίτες, τον Ιωαννίδη και τους αξιωματικούς της Ελληνικής Μεραρχίας είχαν ως στόχο την ένωση.

Η Αθήνα βέβαια ήταν εχθρική απέναντι στον Γρίβα, και αυτό γιατί ο Παπαδόπουλος τον κατηγορήσε ότι οι πράξεις του υποσκάπτουν τις ενέργειες του Εθνικού Κέντρου, καθώς επίσης και την διαχείριση του Κυπριακού μέσω συνομιλιών, οι οποίες απέβλεπαν στην ανεξαρτησία της Κύπρου. Επίσης ο Παπαδόπουλος εκτός από το ότι αποδοκίμασε τον Γρίβα, ανέφερε ότι γίνεται διαρκής προσπάθεια να δημιουργηθεί de facto ένα πλαίσιο στο οποίο ενσωματώνεται έκων ακών ο Μακάριος. Ο Παπαδόπουλος κατήγγειλε την ΕΟΚΑ Β' ότι είναι παράνομη, και ότι υποστηρίζει τον Μακάριο, και κατηγορήσε τον Γρίβα ότι έχει σαν σκοπό στο να συναινέσει με τους Τούρκους, και στην αποδοχή της Δικτατορίας των Συνταγματαρχών από ξένες κυβερνήσεις.

Το 1974 με την πτώση του Παπαδόπουλου και την άνοδο του Δημήτριου Ιωαννίδη στην εξουσία, η αντιπαράθεση μεταξύ Ελλήνων και Ελληνοκυπρίων θα συνεχιστεί έως την τουρκική εισβολή. Έτσι, η νέα Χούντα των Αθηνών θα επιχειρήσει με τη βοήθεια της ΕΟΚΑ Β' να έχει μεγαλύτερο αντίκτυπο στα μεσαία και κατώτερα κλίμακια της Εθνοφρουράς, με τη διαφορά ότι ο Παπαδόπουλος ήθελε πάση θυσία τη λύση του Κυπριακού ακόμα και με την παραχώρηση Τουρκοκυπριακών καντονιών, ενώ ο Δημήτριος Ιωαννίδης ήθελε την ένωση με την Ελλάδα, και ο Μακάριος την ανεξαρτησία της Κύπρου.

Ο φιλοχουντικός Τύπος, και συγκεκριμένα ο *Ελεύθερος Κόσμος* παρουσιάζει τα γεγονότα από εντελώς διαφορετική οπτική γωνία. Πιο συγκεκριμένα, ο Σάββας Κωνσταντόπουλος θεωρεί ότι για την ένταση μεταξύ Αθήνας και Λευκωσίας ευθύνεται η προμήθεια Τσεχοσλοβάκικων όπλων από τον Μακάριο<sup>42</sup>, μια και η Τσεχοσλοβακία ήταν κομμουνιστική χώρα, και κάνει λόγο για εθνική ενότητα, ενώ οι Τουρκοκύπριοι ομονοούν<sup>43</sup>. Ταυτόχρονα η *Εστία* δείχνει μεγάλη ενόχληση για την αγορά των Τσεχοσλοβάκικων όπλων από τον Μακάριο.

Στις 5 Μαρτίου 1972, το πρώτο φύλλο του *Ελεύθερου Κόσμου* περιλαμβάνει τη θέση της Δικτατορίας, με μια ανοικτή επιστολή του Σάββα Κωνσταντόπουλου<sup>44</sup> στον Μακάριο, σύμφωνα με την οποία τονίζει την προσωπική σχέση που έχουν μεταξύ τους, η διχόνοια μεταξύ των Ελληνοκυπρίων αποτελεί πηγή δυστυχίας, θεωρεί ότι τα κόμματα σημαίνουν διαίρεση, κάτι το οποίο απειλεί το Κυπριακό, κάνει αναφορά στο ότι αν επιτευχθεί η ένωση της Κύπρου με την Ελλάδα, θα φέρει ελληνοτουρκικό πόλεμο και διάλυση του Κράτους, εξυμνεί τον Παπαδόπουλο, και επίσης συνιστά από τον Μακάριο επικοινωνία μαζί του.

Στις 12 Μαρτίου 1972, ο Σάββας Κωνσταντόπουλος<sup>45</sup> θεωρεί ότι δεν πρέπει να διεθνοποιηθεί το Κυπριακό, γιατί δεν έχει να κάνει με τη διένεξη της Ελλάδας με την Τουρκία, αλλά σε “οικογενειακή ενδοελληνική υπόθεση”, και εκφράζει ότι έχει την απόλυτη εμπιστοσύνη στον Παπαδόπουλο, και έχει βάσιμες ελπίδες ότι ο Μακάριος θα αντιμετωπίσει το Κυπριακό με σοβαρότητα, και επιθυμεί να γίνουν σαφέστερα τα σημεία στα οποία συμφωνούν και διαφωνούν. Προτείνει επίσης να πραγματοποιηθεί συνάντηση του Παπαδόπουλου με τον Μακάριο.

---

<sup>42</sup> *Ελεύθερος Κόσμος*, Αθήνα 11 Φεβρουαρίου 1972

<sup>43</sup> *Ελεύθερος Κόσμος*, Αθήνα 12 Φεβρουαρίου 1972

<sup>44</sup> *Ελεύθερος Κόσμος*, Αθήνα 5 Μαρτίου 1972

<sup>45</sup> *Ελεύθερος Κόσμος*, Αθήνα 12 Μαρτίου 1972

Στις 19 Μαρτίου 1972 παρουσιάζονται από τον Σάββα Κωνσταντόπουλο οι θέσεις της Αθήνας<sup>46</sup>, στις οποίες πρώτον, πρέπει να αναγνωριστεί ότι τη διαχείριση του Κυπριακού την αναλαμβάνει η Ελλάδα, δεύτερον η Αθήνα ζητάει τη συγκρότηση κυβέρνησης Εθνικής Ενότητας, τρίτον να υποδεικνύεται από τον Πρόεδρο της Κυπριακής Δημοκρατίας, η ανάγκη εκκαθάρισης του κρατικού μηχανισμού από το κομμουνιστικό στοιχείο, τέταρτον το θέμα των Τσεχοσλοβάκικων όπλων έχει επιλυθεί. Επίσης αναφέρει ότι ο Μακάριος θα αναλάβει την ευθύνη για τη μονομερή αντιμετώπιση της κατάστασης, γιατί η Αθήνα δεν θα υπαναχωρήσει, και δεν εισηγήθηκαν ποτέ στον Αρχιεπίσκοπο απόψεις που θα απειλούσαν το Κυπριακό. Όσον αφορά το εκκλησιαστικό ζήτημα, η Αθήνα δεν έχει καμία εμπλοκή σε αυτό.

Στις 21 Απριλίου 1972<sup>47</sup> ο Μακάριος σε συνέντευξή του στον *Ελεύθερο Κόσμο* και στον Σάββα Κωνσταντόπουλο, ανέφερε ότι το Κυπριακό βρέθηκε σε αδιέξοδο, γιατί οι σχέσεις της Αθήνας με τη Λευκωσία είναι παγιωμένες, την παρουσία του Γρίβα στην Κύπρο και τη συνάντησή τους, η οποία έγινε με πρωτοβουλία δική του, και σε αυτή τη συνάντηση ο Γρίβας του εξέφρασε τις απόψεις του για το Κυπριακό, και δήλωσε ότι οι διακοινοτικές συνομιλίες δεν έχουν αρχίσει. Επίσης αναφέρεται στο δικαίωμα της αυτοδιάθεσης της Κύπρου, στο οποίο είναι αντίθετος ο Ποντγκόρνυ, ο οποίος είναι κατά της ένωσης της Κύπρου με την Ελλάδα, και κατά τη γνώμη του, οι διαφωνίες μπορούν να αρθούν με καλή θέληση, και δεν επιθυμεί τις διακοινοτικές συνομιλίες υπό την παρουσία Ελλήνων και Τούρκων συνταγματολόγων, γιατί έχει αμφιβολίες για το κατά πόσο εποικοδομητική θα είναι η συμβολή τους. Τέλος, δήλωσε και τον ανασχηματισμό της Κύβερνησης της Κύπρου εντός του Μαΐου.

Ο Σπύρος Μαρκεζίνης παραχώρησε συνέντευξη στην εφημερίδα *Εστία* στις 31 Μαρτίου 1972, στην οποία παρουσίασε τις απόψεις του σε θέματα εξωτερικής πολιτικής, όπως η Μεσόγειος, η Μέση Ανατολή, οι βάσεις και το Κυπριακό, σύμφωνα με τον οποίο μετά την υπογραφή των Συμφωνιών Ζυρίχης - Λονδίνου εξελίχθηκε σε ελληνοτουρκική υπόθεση, και τόσο η Ελλάδα, όσο και η Τουρκία πρέπει να συμφωνήσουν τη λύση του, αλλά αυτό δεν σημαίνει ότι αυτή η λύση θα επιβληθεί στον κυπριακό πληθυσμό. Επίσης ανέφερε ότι το Τουρκικό στοιχείο στην Κύπρο είναι πραγματικότητα, η οποία αντιμετωπίζεται είτε με πόλεμο με την Ελλάδα, είτε με συνομιλίες.

## **5. Πορεία προς το πραξικόπημα του 1974**

---

<sup>46</sup> *Ελεύθερος Κόσμος*, Αθήνα 19 Μαρτίου 1972

<sup>47</sup> *Ελεύθερος Κόσμος*, Αθήνα 21 Απριλίου 1972

Για ένα μικρό χρονικό διάστημα, η άνοδος του Ιωαννίδη στην εξουσία δεν είχε κάποια ιδιαίτερη απήχηση στο Κυπριακό, και στις 28 Ιανουαρίου 1974 ο Γρίβας πέθανε ξαφνικά από καρδιακή προσβολή. Μετά τον θάνατο του Γρίβα, αρχηγός της ΕΟΚΑ Β' ανέλαβε ο απότακτος ταγματάρχης του ελληνικού στρατού Καρούσος, ο οποίος στις 3 Φεβρουαρίου εξέδωσε διάγγελμα, στο οποίο ανακοίνωσε την αναστολή της ΕΟΚΑ Β', και επιχείρησε με την ανακοίνωση αυτή να ανταποκριθεί στην αμνηστία που είχε δώσει και πιο πριν ο Μακάριος, απελευθερώνοντας όλους τους κατάδικους και υπόδικους, μεταξύ των οποίων και τον απότακτο ταγματάρχη Σταύρου, που ήταν πρώην υπαρχηγός της ΕΟΚΑ Β'. Η εκχειρία όμως δεν κράτησε πολύ, γιατί έγινε γνωστή η αποπομπή του Καρούσου στην Ελλάδα. Είχε προηγηθεί και η ανατροπή του από στελέχη της ΕΟΚΑ Β', τα οποία διαφωνούσαν με την πολιτική συμφιλίωσής του. Σε αυτό το γεγονός δεν αποκλείεται να συνέβαλε και η Αθήνα, η οποία για να επιβάλει την πολιτική της στη Λευκωσία, χρειαζόταν να συνδύσει την παράνομη δράση της ΕΟΚΑ Β' με τη νόμιμη λειτουργία της Εθνικής Φρουράς, και σύμφωνα με τον Δρουσιώτη, ο Ιωαννίδης με σκοπό να ανατρέψει τον Μακάριο, είχε ξεκινήσει συζητήσεις με τον Φαίδωνα Γκιζίκη, Πρόεδρο του καθεστώτος, τον Πρωθυπουργό Αδαμάντιο Ανδρουτσόπουλο, και τον Αρχηγό του στρατού Γρηγόριο Μπονάνο, οι οποίες διήρκεσαν από τον Φεβρουάριο μέχρι τον Μάρτιο του 1974, όπου η Κεντρική Υπηρεσία Πληροφοριών ανακάλυψε έγγραφα της ΕΟΚΑ Β', που κατέγραφαν σχέδια διενέργειας πραξικοπήματος υποβοηθούμενου από τη Χούντα των Συνταγματαρχών<sup>48</sup>, και τον Απρίλιο της ίδιας χρονιάς είχαν αποφασίσει την πραγματοποίηση του πραξικοπήματος ένα μήνα μετά<sup>49</sup>.

Όταν επαναδραστηριοποιήθηκε η ΕΟΚΑ Β', οι εχθροπραξίες μεταξύ των Ελληνοκυπρίων άρχισαν και πάλι, αλλά με μεγαλύτερη ένταση, και πέρα από αυτό, αξιωματικοί της Εθνικής Φρουράς λειτουργούσαν σαν δούρειος ίππος για τον εξοπλισμό της ΕΟΚΑ Β', στελέχη της οποίας κάνανε επιδρομές, και έκλεβαν τον εξοπλισμό, δεδομένου ότι σε κάθε τέτοιο στρατόπεδο, κάποιος αξιωματικός άνοιγε τις πύλες με την ανοχή της υπόλοιπης φρουράς. Ο Μακάριος πέρασε στην αντεπίθεση, δηλώνοντας στις 7 Απριλίου 1974 ότι η κατάσταση στην Εθνική Φρουρά αποτελούσε εμπόδιο στη δημιουργία δύναμης που να είναι προσηλωμένη στα στρατιωτικά καθήκοντα των κομμάτων. Με αυτή τη δήλωση, ο Μακάριος στοχοποιούσε την Εθνοφρουρά, αφήνοντας υπονοούμενα για τον ρόλο της Αθήνας, και ο Κυβερνητικός εκπρόσωπος αποκαλύπτει τη συνεργασία της με αξιωματικούς της Εθνικής Φρουράς στην Κύπρο. Στις 24 Απριλίου, ο Μακάριος αποφάσισε τη διακοπή της αμνηστίας,

---

<sup>48</sup> «CYPRUS: Big Troubles over a Small Island». *TIME*, 29/7/1974

<sup>49</sup> Δρουσιώτης, 2002, σελ. 362-363

και στη συνέχεια έθεσε την ΕΟΚΑ Β' εκτός νόμου. Επίσης έθεσε την Εθνική Φρουρά υπό τον έλεγχό του, αλλά η διοίκηση αγνόησε την απόφασή του, και συνέχισε τη λειτουργία της.

Δυο ημέρες αργότερα, ακολούθησαν οι δηλώσεις του Κυβερνητικού εκπροσώπου, σύμφωνα με τις οποίες τέθηκε σε εφαρμογή απόφαση, η οποία ελέγχει τη στελέχωση της Εθνικής Φρουράς, και οι υποψήφιοι της Σχολής Εκπαίδευσης Αξιωματικών πρέπει να είναι νομιμόφρονες στο κράτος. Η Εθνική Φρουρά όμως συνέχισε με την ίδια λογική να επιλέγει τους νέους αξιωματικούς της, καταργώντας τους πίνακες με τα ονόματα των υποψηφίων της Σχολής Εκπαίδευσης τα οποία είχε καταρτίσει η Κυβέρνηση της Κύπρου, και με αυτόν τον τρόπο λειτουργούσε ως κράτος εν κράτει, βασιζόμενη στην προστασία της Αθήνας. Στις 26 Ιουνίου ο Κυβερνητικός εκπρόσωπος δήλωσε ότι οι άνθρωποι που καθοδηγούν την ΕΟΚΑ Β' βρίσκονται στην Αθήνα, και είναι στελέχη του Επαναστατικού Στρατιωτικού Καθεστώτος<sup>50</sup>. Αργότερα, ακολούθησαν οι δηλώσεις του Κυβερνητικού εκπροσώπου, σύμφωνα με τις οποίες τέθηκε σε εφαρμογή απόφαση, η οποία ελέγχει τη στελέχωση της Εθνικής Φρουράς, και οι υποψήφιοι της Σχολής Εκπαίδευσης Αξιωματικών πρέπει να είναι νομιμόφρονες στο κράτος. Η Εθνική Φρουρά όμως συνέχισε με την ίδια λογική να επιλέγει τους νέους αξιωματικούς της, καταργώντας τους πίνακες με τα ονόματα των υποψηφίων της Σχολής Εκπαίδευσης τα οποία είχε καταρτίσει η Κυβέρνηση της Κύπρου, και με αυτόν τον τρόπο λειτουργούσε ως κράτος εν κράτει, βασιζόμενη στην προστασία της Αθήνας. Στις 26 Ιουνίου ο Κυβερνητικός εκπρόσωπος δήλωσε ότι οι άνθρωποι που καθοδηγούν την ΕΟΚΑ Β' βρίσκονται στην Αθήνα, και είναι στελέχη του Επαναστατικού Στρατιωτικού Καθεστώτος<sup>50</sup>.

Όλα πλέον έδειχναν ότι οδηγούσαν στην τελική αναμέτρηση. Στις 2 Ιουλίου 1974, ο Μακάριος ζήτησε την παραίτηση Ελλήνων αξιωματικών, που ήταν μέλη της Εθνικής Φρουράς, και η Χούντα των Συνταγματαρχών διέταξε το πραξικόπημα, το οποίο είχε σαν στόχο την ανατροπή του Μακαρίου, ο οποίος με την πολιτική που υιοθέτησε, απομακρυνόταν από τον στόχο της ένωσης της Κύπρου με την Ελλάδα. Πιο συγκεκριμένα, έγινε σύσκεψη στο γραφείο του Στρατηγού Μπονάνου στην Αθήνα, στην οποία συμμετείχε και ο Ιωαννίδης, και εκεί αποφασίστηκε να διενεργηθεί πραξικόπημα από την Εθνική Φρουρά με στόχο την ανατροπή του Μακαρίου, και υλοποιείτο η απόφαση αυτή, η οποία είχε ληφθεί πριν από τρεις μήνες από τον στενό κύκλο του Ιωαννίδη. Ο λόγος της καθυστέρησης είχε να κάνει με το γεγονός ότι η ΕΟΚΑ Β' βρισκόταν σε κατάσταση διάλυσης, και δεν μπορούσε να

---

<sup>50</sup> Νεοκλής - Σόλων Γρηγοριάδης, *Ιστορία της Δικτατορίας: Επιβολή και ακμή - αποτελεσματισμός - κατάρρευσις*. Εκδόσεις Καπόπουλος, 1975, σελ. 160-161



χρησιμοποιηθεί στα σχέδια του πραξικοπήματος, και χρησιμοποιήθηκε μόνο η Εθνική Φρουρά.

Ταυτόχρονα στη Λευκωσία, ο Μακάριος συνέταξε μια επιστολή στον Φαίδωνα Γκιζίκη, “Πρόεδρο” της Ελληνικής Δημοκρατίας, την οποία δημοσίευσε στις εφημερίδες της Λευκωσίας, στην οποία επιχειρούσε επίθεση εφ’ όλης της ύλης στο κέντρο του Ιωαννίδη, και στο μεταξύ θα δημοσιεύσει την επιστολή αυτή στις εφημερίδες της Λευκωσίας. Στις 5 Ιουλίου 1974 θα παραχωρήσει συνέντευξη Τύπου, στην οποία σταχυολογούσε τις πιο σημαντικές απαντήσεις, αναφέροντας ότι οι σχέσεις μεταξύ Ελληνικής και Κυπριακής Κυβέρνησης είναι δυσαρμονικές, λόγω της στελέχωσης της Εθνικής Φρουράς, και κυρίως της εμπλοκής της ΕΟΚΑ Β’, και της ενθάρρυνσής της σε τρομοκρατική δραστηριότητα, η οποία είχε σαν σκοπό το να υποσκάψει την κρατική υπόσταση της Κύπρου. Τόνισε επίσης ότι στελέχη της Δικτατορίας ελέγχουν και κατευθύνουν την ΕΟΚΑ Β’.

Η Χούντα ήταν προετοιμασμένη από νωρίς για το πραξικόπημα, και δεν είχε λόγους να εμποδίσει τις σχετικές ενέργειες, αφού η κατάσταση χαρακτηριζόταν ξεκάθαρα ως εμπόλεμη. Στις 13 Ιουλίου 1974 πραγματοποιήθηκε νέα σύσκεψη, στην οποία συμμετείχαν ο Διοικητής της Εθνικής Φρουράς Αντιστράτηγος Γεώργιος Ντενίσης, ο Διοικητής της ΕΛΔΥΚ Συνταγματάρχης Νικολαΐδης, ο πρώην διοικητής της ΕΛΔΥΚ Ταξίαρχος Κονδύλης, και ο Διευθυντής του κλιμακίου της ΚΥΠΙ στην Κύπρο Αντισυνταγματάρχης Ζιωτόπουλος. Ο Στρατηγός Μπονάνος ενημέρωσε πως η σύσκεψη συνεκλήθη με σκοπό να εκφέρουν την άποψή τους σχετικά με τις συνέπειες της ανάκλησης των αξιωματικών της Εθνοφρουράς, όπως ζητούσε ο Μακάριος. Λόγω της άγνοιας που δήλωσαν ορισμένοι από τους παρευρισκόμενους, η σύσκεψη διεκόπη στις 15 Ιουλίου, και το πρωί της ίδιας μέρας, οι δυνάμεις της Εθνοφρουράς εκτέλεσαν το πραξικόπημα, και αποπειράθηκαν να δολοφονήσουν τον Μακάριο, με επίθεση στο Προεδρικό Μέγαρο. Ο Αρχιεπίσκοπος κατάφερε να διαφύγει, και στη συνέχεια μέσω βρετανικών βάσεων βρέθηκε στο Λονδίνο, και από εκεί στη Νέα Υόρκη, όπου μίλησε στον ΟΗΕ στις 19 Ιουλίου 1974, και εκεί κατηγορήσε τη Χούντα των Αθηνών για τη διενέργεια του πραξικοπήματος, και εξέφρασε τους φόβους του για στρατιωτική επέμβαση της Χούντας, οι οποίοι αργότερα επιβεβαιώθηκαν. Ακόμα, χαρακτήρισε το πραξικόπημα εισβολή της Χούντας, το οποίο παραβίαζε τις Συμφωνίες Ζυρίχης - Λονδίνου, και κατηγορήσε τη Χούντα για διπροσωπία και υπονόμηση του ΟΗΕ<sup>51</sup>.

---

<sup>51</sup> Ομιλία Μακαρίου στο Συμβούλιο Ασφαλείας στις 19 Ιουλίου 1974» (PDF). Λύκειο Ελληνίδων.

Μετά την απόπειρα δολοφονίας του Μακαρίου, η Εθνική Φρουρά εγκατέστησε μια νέα κυβέρνηση ανδρεικέλων στην Κύπρο, και ο ραδιοφωνικός σταθμός της Λευκωσίας ανακοίνωσε πως νέος Πρόεδρος της Κυπριακής Δημοκρατίας ορκίστηκε ο Νίκος Σαμψών, ο οποίος ήταν αγωνιστής της ΕΟΚΑ, δημοσιογράφος και βουλευτής, και ανακήρυξε την Ελληνική Δημοκρατία της Κύπρου. Στις 16 Ιουλίου 1974, τόσο ο πρωθυπουργός της Τουρκίας Ετσεβίτ, όσο και ο Ντενκτάς εξέφρασαν τις ανησυχίες τους, για τη φύση και τις διαθέσεις του πραξικοπήματος, αν αυτό έχει να κάνει με την ένωση με την Ελλάδα, ή τον διωγμό του Τουρκικού στοιχείου από την Κύπρο. Το πραξικόπημα διαβεβαίωνε ότι δεν είχε σκοπό να κινηθεί εναντίον των Τουρκοκυπριακών θηλάκων. Πρέπει να σημειωθεί ότι το πραξικόπημα επιβλήθηκε αναίμακτα, και όταν έγινε η Τουρκική απόβαση στην Κύπρο, υπήρξε αντίσταση η οποία είχε σαν συνέπεια αρκετούς νεκρούς, κυρίως στην Πάφο.

Η Τουρκική απόβαση έχει ερμηνευτεί από πολλές σκοπιές ως δεύτερο σκέλος του σχεδίου Άτσεσον, το οποίο περιελάμβανε τη διπλή ένωση. Κανένα κράτος δεν θα μπορούσε να δεχτεί τη συμμετοχή του σε ένα είδος “συμφωνημένου” πολέμου με ένα άλλο κράτος με το οποίο έχουν διαταραγμένες διπλωματικές σχέσεις πάνω από 100 χρόνια, και που το τελευταίο έχει εγείρει και άλλες αξιώσεις, όπως την υφαλοκρηπίδα και τον εναέριο χώρο. Η Αθήνα πίστευε ότι έχοντας εξασφαλίσει τις εύνοιες των Αμερικανών, θα κατάφερνε να παρουσιάσει την επίθεση της Εθνοφρουράς ως αυστηρά ενδοκυπριακή εξέλιξη, που θα οδηγούσε τόσο στη συγκρότηση μιας φιλονατοϊκής Κυπριακής Δημοκρατίας, όσο και στην Ένωση με παραχώρηση ανταλλαγμάτων στους Τούρκους.

Η μοναδική κυβέρνηση, η οποία αναγνώρισε τον Σαμψών, και οι New York Times θα γράψουν ότι την ευθύνη για τα γεγονότα στην Κύπρο δεν την έχει η κυβέρνηση της Αθήνας, αλλά ο Μακάριος. Καθοριστικό ρόλο έπαιξε και η στάση των Αμερικανών, και κυρίως το ότι είχαν υποτιμήσει τις εξελίξεις, και έδωσαν το βάρος στο Βιετνάμ, στη Μέση Ανατολή, και στις σχέσεις του Πακιστάν με την Ινδία. Και όταν άρχισε να γνωστοποιείται τον Φεβρουάριο του 1974 πως γίνεται προετοιμασία για πραξικόπημα, ο Τομ Μπόγιατ, επικεφαλής του Γραφείου Κύπρου απέστειλε στο State Department ενημέρωση, και ετοίμαζε σχέδιο επιστολής με βάση το οποίο η Αμερική θα αποδοκίμαζε ένα τέτοιο ενδεχόμενο, και ήταν σύμφωνοι μαζί του ο προϊστάμενος των Ελληνικών υποθέσεων Τζων Ντέι, και ο προϊστάμενος των Τουρκικών υποθέσεων Ρόμπερτ Ντίλον. Ωστόσο το Υπουργείο Εξωτερικών της Αμερικής δεν έδωσε καμία σημασία, γιατί δεν υπήρχαν αρκετά στοιχεία που να επιβεβαιώνουν την εισήγηση του Μπόγιατ για κίνδυνο πραξικοπήματος, γιατί δεν ήθελε ρήξη με την Αθήνα, με την οποία είχαν καλές σχέσεις. Ο Μπόγιατ όμως επέμενε στην ανάγκη της λήψης δραστικών μέτρων, λόγω

των πληροφοριών που λάμβανε για προειδοποίηση πραξικοπήματος στην Κύπρο, και τελικά τον Μάιο του 1974 ο Χένρι Κίσινγκερ, Υπουργός Εξωτερικών της Αμερικής πείστηκε πως οι Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής πρέπει να κοινοποιήσουν στον Ιωαννίδη τους ενδοιασμούς τους για διενέργεια πραξικοπήματος. Πιο συγκεκριμένα, στις 17 Μαΐου 1974 ο Χένρι Τάσκα, Αμερικανός Πρέσβης στην Αθήνα έλαβε ένα τηλεγράφημα από τον Μπόγιατ, στο οποίο ο τελευταίος του ζήτησε να το παραδώσει ο ίδιος στα χέρια του Ιωαννίδη. Ο Τάσκα όμως αρνήθηκε, γιατί πίστευε ότι το τηλεγράφημα αυτό θα διατάρασσε τις σχέσεις της Αθήνας με την Αμερική. Την ίδια γνώμη με τον Τάσκα είχε και το Υπουργείο Άμυνας. Τον Ιούνιο η CIA θα ενημερώσει τον Κίσινγκερ ότι σε επαφές με τους πράκτορές της στις 2 και 20 Ιουνίου ότι ο Ιωαννίδης απείλησε με ανατροπή του Μακαρίου, και στις 26 Ιουνίου ο Τζων Ντέη, ετοίμασε τηλεγράφημα στον Τάσκα με την υπογραφή του Υφυπουργού Εξωτερικών Σίσκο, στο οποίο έκανε αναφορά στις προθέσεις του Ιωαννίδη για την ανατροπή του Μακαρίου, και τις αρνητικές τους συνέπειες, οι οποίες ήταν ο ελληνοτουρκικός πόλεμος, καθώς επίσης και η εμπλοκή της Σοβιετικής Ένωσης στις υποθέσεις της Κύπρου, και η αρνητική επιρροή στην αναπτυσσόμενη ύφεση στις σχέσεις μεταξύ Σοβιετικής Ένωσης και Αμερικής, μοναδική κυβέρνηση, η οποία αναγνώρισε τον Σαμψών, και οι New York Times θα γράψουν ότι την ευθύνη για τα γεγονότα στην Κύπρο δεν την έχει η κυβέρνηση της Αθήνας, αλλά ο Μακάριος. Καθοριστικό ρόλο έπαιξε και η στάση των Αμερικανών, και κυρίως το ότι είχαν υποτιμήσει τις εξελίξεις, και έδωσαν το βάρος στο Βιετνάμ, στη Μέση Ανατολή, και στις σχέσεις του Πακιστάν με την Ινδία. Και όταν άρχισε να γνωστοποιείται τον Φεβρουάριο του 1974 πως γίνεται προετοιμασία για πραξικόπημα, ο Τομ Μπόγιατ, επικεφαλής του Γραφείου Κύπρου απέστειλε στο State Department ενημέρωση, και ετοίμαζε σχέδιο επιστολής με βάση το οποίο η Αμερική θα αποδοκίμαζε ένα τέτοιο ενδεχόμενο, και ήταν σύμφωνοι μαζί του ο προϊστάμενος των Ελληνικών υποθέσεων Τζων Ντέη, και ο προϊστάμενος των Τουρκικών υποθέσεων Ρόμπερτ Ντίλον. Ωστόσο το Υπουργείο Εξωτερικών της Αμερικής δεν έδωσε καμία σημασία, γιατί δεν υπήρχαν αρκετά στοιχεία που να επιβεβαιώνουν την εισήγηση του Μπόγιατ για κίνδυνο πραξικοπήματος, γιατί δεν ήθελε ρήξη με την Αθήνα, με την οποία είχαν καλές σχέσεις. Ο Μπόγιατ όμως επέμενε στην ανάγκη της λήψης δραστικών μέτρων, λόγω των πληροφοριών που λάμβανε για προειδοποίηση πραξικοπήματος στην Κύπρο, και τελικά τον Μάιο του 1974 ο Χένρι Κίσινγκερ, Υπουργός Εξωτερικών της Αμερικής πείστηκε πως οι Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής πρέπει να κοινοποιήσουν στον Ιωαννίδη τους ενδοιασμούς τους για διενέργεια πραξικοπήματος. Πιο συγκεκριμένα, στις 17 Μαΐου 1974 ο Χένρι Τάσκα, Αμερικανός Πρέσβης στην Αθήνα έλαβε ένα τηλεγράφημα από τον Μπόγιατ, στο οποίο ο τελευταίος του ζήτησε να το παραδώσει ο ίδιος στα χέρια του Ιωαννίδη. Ο Τάσκα όμως

αρνήθηκε, γιατί πίστευε ότι το τηλεγράφημα αυτό θα διατάρασσε τις σχέσεις της Αθήνας με την Αμερική. Την ίδια γνώμη με τον Τάσκα είχε και το Υπουργείο Άμυνας. Τον Ιούνιο η CIA θα ενημερώσει τον Κίσινγκερ ότι σε επαφές με τους πράκτορές της στις 2 και 20 Ιουνίου ότι ο Ιωαννίδης απείλησε με ανατροπή του Μακαρίου, και στις 26 Ιουνίου ο Τζων Ντέη, ετοίμασε τηλεγράφημα στον Τάσκα με την υπογραφή του Υφυπουργού Εξωτερικών Τζόζεφ Σίσκο, στο οποίο έκανε αναφορά στις προθέσεις του Ιωαννίδη για την ανατροπή του Μακαρίου, και τις αρνητικές τους συνέπειες, οι οποίες ήταν ο ελληνοτουρκικός πόλεμος, καθώς επίσης και η εμπλοκή της Σοβιετικής Ένωσης στα Κυπριακά πράγματα, και η όξυνση των ήδη τεταμένων σχέσεων της Αμερικής με τη Σοβιετική Ένωση στα πλαίσια του Ψυχρού Πολέμου.

Στις 18 Ιουλίου ο Σίσκο αφίχθη στην Αθήνα μαζί με τον Υπουργό Εθνικής Αμύνης Έλσγουορθ και συνοδευόμενοι από τον Τάσκα επισκέφθηκαν τον Πρωθυπουργό της Χούντας Αδαμάντιο Ανδρουτσόπουλο, και πραγματοποίησαν κατ' ιδίαν συνομιλίες. Ακολούθησαν και άλλες δυο συσκέψεις, στις οποίες συμμετείχαν εκτός από τον Ανδρουτσόπουλο, και ο Υπουργός Εξωτερικών Κυπραίος, και ο αρχηγός του ελληνικού στρατού Μπονάνος, και εκεί ο Σίσκο προειδοποίησε για τουρκική εισβολή, και πρέπει οπωσδήποτε να αποτραπεί ελληνοτουρκικός πόλεμος, μια και η Ελλάδα και η Τουρκία συμμετέχουν στο ΝΑΤΟ

Ο Ιωαννίδης, όταν αποφάσισε τη διενέργεια πραξικοπήματος δεν έλαβε υπόψη του πολύ σημαντικούς παράγοντες, όπως την αντίδραση της Τουρκίας, με την οποία οι σχέσεις της με την Ελλάδα ήταν τεταμένες από τη δεκαετία του 1950 πάνω στο Κυπριακό, και την αντίδραση της Βρετανίας, που ως τρίτη εγγυήτρια δύναμη δεν θα επέτρεπε ποτέ την ένωση της Κύπρου με την Ελλάδα. Είναι χαρακτηριστικό ότι οι Βρετανοί ενώ δεν επιθυμούσαν την από κοινού στρατιωτική επέμβαση με τους Τούρκους, όταν τους την πρότεινε ο Ετσεβίτ, δεν αντιτάχθηκαν στα σχέδια της Τουρκίας για μονομερή επέμβαση με στόχο την “επαναφορά στη νομιμότητα”. Επίσης ο Ιωαννίδης όταν αποφάσισε τη διενέργεια πραξικοπήματος δεν έλαβε υπόψη του ούτε τον ρόλο της Αμερικής η οποία από τη μια δεν ήθελε να προκαλέσει τη δυσαρέσκεια της Τουρκίας, με την οποία ήταν σύμμαχοι, και από την άλλη θα κατέβαλλε κάθε προσπάθεια για να μην επεκταθούν οι συγκρούσεις σε ελληνικό και τουρκικό έδαφος, με κίνδυνο την κατάρρευση της ΝΑ, πτέρυγας του ΝΑΤΟ, ούτε την αντίδραση της διεθνούς κοινής γνώμης, μεγάλο μέρος της οποίας θεωρούσε πως η τουρκική επέμβαση θεωρούσε πως η επέμβαση της Τουρκίας αντλούσε τα ερείσματά της από τις διεθνείς συνθήκες, και τις δυσκολίες που αντιμετώπισε ο Μακάριος να πείσει τις διεθνείς αντιπροσωπείες στον ΟΗΕ να καταδικάσουν την Τουρκική εισβολή, ούτε το ότι η Τουρκία διέθετε μεγάλη αριθμητική υπεροχή στα όπλα, και τις διοικητικές δυσχέρειες που εκμεταλλεύτηκαν οι Τούρκοι, και ήταν

ο λόγος της εισβολής τους στην Κύπρο, ούτε την άρνηση των Ελληνοκυπρίων για εμπλοκή της Αθήνας στις υποθέσεις της Κύπρου, η οποία μετατράπηκε σε αντίσταση στους πραξικοπηματίες.

Ο φιλοχουντικός Τύπος παρουσίασε την πορεία προς το πραξικόπημα του Ιουλίου του 1974 ως εξής. Πιο συγκεκριμένα, ο Μακάριος σε συνέντευξη που παραχώρησε στην εφημερίδα *Μακεδονία*, ανέφερε ότι γίνεται προσπάθεια επιβολής λύσης στο Κυπριακό ζήτημα, και επίσης εκφράζει τους φόβους του για επιβολή απαράδεκτης λύσης του Κυπριακού από την πλευρά των Τούρκων. Επίσης σύμφωνα με τον Μακάριο υπάρχει ενδεχόμενη μελλοντική επίσκεψή του στην Αθήνα, και στην περίπτωση που απειληθεί η ανεξαρτησία της Κύπρου, ο Μακάριος είναι αποφασισμένος να δεχθεί την οποιαδήποτε ξένη βοήθεια, συμπεριλαμβανομένης και της Ρωσίας.

Σύμφωνα με άρθρο του Φάνου Κωνσταντινίδη στον *Ελεύθερο Κόσμο* στις 12 Ιουλίου 1974 στο Υπουργικό Συμβούλιο της Κύπρου, ο Μακάριος ενημέρωσε τους υπουργούς για τη συνάντησή του με τον πρόεδρο της Ελλάδας στη Λευκωσία Ευστάθιο Λαγάκο, καθώς επίσης και με τον Σάββα Κωνσταντόπουλο στην Αθήνα, στην οποία ήταν παρών και ο Γλαύκος Κληρίδης, στην οποία το θέμα που συζητήθηκε ήταν η πρόοδος του ενδοκοινοτικού διαλόγου, μετά την ανάληψη των καθηκόντων του νέου Γενικού Γραμματέα του ΟΗΕ Βέκμαν, ο οποίος θα παίζει σημαντικό ρόλο στις συνομιλίες αυτές. Σε αυτό το άρθρο διαπιστώνεται τόσο η στενή σχέση του Σάββα Κωνσταντόπουλου με τον Μακάριο, όσο και το ότι ο εκδότης του *Ελεύθερου Κόσμου* αναμένει την απόβαση των Τούρκων στην Κύπρο. Ο *Ελεύθερος Κόσμος* κάνει εκτενή αναφορά στη σύσκεψη της 13ης Ιουλίου 1974, καθώς εκεί θα εξετασθούν οι επιπτώσεις στην άμυνα της Κύπρου, μετά την απόφαση για μείωση της θητείας στην Εθνική Φρουρά, καθώς και στη σύλληψη κορυφαίων στελεχών της ΕΟΚΑ Β', τα οποία κατεζητούντο, και ο Κληρίδης ανέφερε ότι στην Κύπρο υπάρχει θετική διάθεση για συνεργασία από τη μεριά των Τουρκοκυπρίων. Επίσης σύμφωνα με την εφημερίδα *Μακεδονία* συζητήθηκε και το περιεχόμενο της επιστολής του Μακαρίου στον Γκιζίκη. Ο Σάββας Κωνσταντόπουλος με αφορμή τη σύσκεψη αυτή, τονίζει ότι η Ελλάδα είναι μια και “αδιαίρετος”, ακόμα και αν υπάρχουν η Ελληνική και η Κυπριακή Δημοκρατία, και βλέπει την Κυπριακή Δημοκρατία σαν “απόδημο ελληνισμό”. Επίσης υποδεικνύει ότι όλες οι πλευρές, και η Ελληνική και η Κυπριακή πρέπει να παραμερίσουν τις διαφορές τους, εξ' αιτίας της Τουρκικής απειλής<sup>52</sup>. Σε

---

<sup>52</sup> *Ελεύθερος Κόσμος*, Αθήνα 14 Ιουλίου 1974

αυτό το άρθρο, ο Κωνσταντόπουλος εκφράζει τους φόβους του για την Τουρκική εισβολή στην Κύπρο.

Στις 16 Ιουλίου 1974 ο *Ελεύθερος Κόσμος* παρουσιάζει το διάγγελμα του Νίκου Σαμψών, στο οποίο τονίζει την άμεση αποκατάσταση του νόμου και της τάξης, τη συνέχιση των διακοινοτικών συνομιλιών, και την προκήρυξη ελεύθερων εκλογών άμεσα. Την ίδια μέρα με τον Σαμψών είχε εκδώσει διάγγελμα και ο Μακάριος, το οποίο δεν το αναφέρουν οι φιλοχουντικές εφημερίδες, λόγω του καθεστώτος της λογοκρισίας. Στις 17 Ιουλίου 1974 ο *Ελεύθερος Κόσμος* τον παρουσιάζει να έχει τον έλεγχο στην κατάσταση στην Κύπρο, και αυτό είναι ένα επιχείρημα για να καθησυχάσει την κοινή γνώμη. Είναι χαρακτηριστικό ότι δεν γίνεται αναφορά στην τύχη του Μακαρίου, αλλά στο ότι η όποια αντίσταση οπαδών του Μακαρίου “εξουδετερώθηκε” από τις δυνάμεις του νέου καθεστώτος. Επίσης αναφέρεται η άποψη του Κωνσταντίνου Κυπραίου, Υπουργού Εξωτερικών της Κύπρου ότι η πολιτική της Αθήνας στο Κυπριακό παραμένει αμετάβλητη, και η Χούντα δίνει το βάρος στη συνέχιση των διακοινοτικών συνομιλιών, καθώς και η διάψευση του Foreign Office στο Λονδίνο για κοινή στρατιωτική δράση της Βρετανίας με την Τουρκία στην Κύπρο, και οι δυο χώρες απλώς συμφώνησαν να ενημερώνονται και οι δυο για την κατάσταση στην Κύπρο. Στην πραγματικότητα όμως η Τουρκία σχεδίαζε την εισβολή, και μαζί με τη Βρετανία δεν επέτρεπαν στους πρόσφυγες να βρουν καταφύγιο στις βάσεις της Κύπρου, και ο Κίσινγκερ άνοιξε τον δρόμο στους Τούρκους να εισβάλλουν στην Κύπρο.

Στις 18 Ιουλίου 1974 ο *Ελεύθερος Κόσμος* κάνει λόγο για μια “νέα κατάσταση” στην Κύπρο, αναφέροντας ότι αυτή η “νέα κατάσταση” έχει παγιωθεί, δεν δικαιολογείται με ανησυχία από άλλες χώρες, και “κάθε σκέψη τρίτων για επέμβαση πρέπει να εγκαταλειφθεί γιατί θα αλλάξει την ροή των γεγονότων”. Με αυτόν τον τρόπο είχε σκοπό να καθησυχάσει την κοινή γνώμη, και στις 19 Ιουλίου του 1974 ο Σαμψών παραχωρεί συνέντευξη στον *Ελεύθερο Κόσμο*, στην οποία αναφέρει ότι η Κύπρος σέβεται απόλυτα τις διεθνείς υποχρεώσεις, η Κυπριακή Βουλή δεν πρόκειται να διαλυθεί, και ο Γλαύκος Κληρίδης θα συνεχίσει τις συνομιλίες.

Στις 20 Ιουλίου 1974 πραγματοποιήθηκε σύσκεψη στην Αθήνα, στην οποία συμμετείχαν ο Σίσκο, ο Ανδρουτσόπουλος, ο Μπονάνος, ο Τάσκα, και ο Κίσινγκερ προειδοποίησε την Αγκυρα, και σύμφωνα με την Αλεξάνδρα Στρατηγοπούλου δεν έχουν θιγεί τα δικαιώματα των Τούρκων.

## **6. Η εισβολή**

Το Σάββατο της 20ής Ιουλίου 1974<sup>53</sup> πραγματοποιήθηκε η τουρκική εισβολή στην Κύπρο με την κωδική ονομασία “Αττίλας”. Η απόβαση των Τούρκων έγινε στην παραλία Πέντε Μίλι, κοντά στην Κερύνεια. Οι ελληνικές δυνάμεις, οι οποίες έπρεπε να αποκρούσουν τους εισβολείς, βρίσκονταν εξ’ αιτίας του πραξικοπήματος σε άλλα σημεία του νησιού, είτε κυνηγώντας οπαδούς του Μακαρίου, είτε φυλάσσοντας κτίρια στη Λευκωσία. Ταυτόχρονα, ο Τάσκα αφίχθη στο Πεντάγωνο για να εξηγήσει στη Χούντα της Αθήνας την αμερικανική πολιτική, όπως την είχε καθορίσει ο Κίσσινγκερ. Ο Σίσκο, προέτρεψε τη Χούντα της Αθήνας να μην προχωρήσει σε πόλεμο με την Τουρκία, γιατί αυτό θα οδηγήσει σε ήττα της Ελλάδας, η μόνη διέξοδος είναι οι συνομιλίες με την Τουρκία, και αν δεν ακολουθήσουν τις συμβουλές των Ηνωμένων Πολιτειών, θα την εγκαταλείψουν. Επίσης ο Σίσκο τόνισε ότι αν η Ελλάδα χάσει στον πόλεμο, θα έχει σαν συνέπεια την απώλεια όχι μόνο της Κύπρου, αλλά και μεγάλου μέρους της Ελλάδας. Σε αυτή τη συνάντηση ο Ιωαννίδης οργίστηκε, και αφού απείλησε ότι η Ελλάδα θα κηρύξει πόλεμο με την Τουρκία, και κατηγορήσει τον Σίσκο ότι τους εξαπάτησε<sup>54</sup>. Επίσης κηρύχθηκε γενική επιστράτευση στην Ελλάδα, της οποίας η αποτυχία κατέδειξε τη χαοτική κατάσταση στην οποία είχαν οδηγήσει οι στρατιωτικοί τον στρατό, πάνω στον οποίο βασίζονταν. Σύμφωνα με τον Νίκο Κακαουνάκη, η επιστράτευση ήταν μια κίνηση πανικού του Ιωαννίδη<sup>55</sup>, ο οποίος άφησε να εννοηθεί πως είχε διαβεβαιωθεί ότι δεν επρόκειτο να γίνει τουρκική απόβαση στην Κύπρο, και ότι οι Τούρκοι θα περιορίζονταν σε ασκήσεις εκφοβισμού έξω από τις ακτές της Κύπρου.

Παρά την απουσία συστηματικής ελληνικής άμυνας στην Κύπρο, η οποία προέκυψε από την απομάκρυνση της ελληνικής Μεραρχίας το 1967, ο Τουρκικός στρατός δυσκολεύτηκε από μεμονωμένα τμήματα, τα οποία αντιστέκονταν, λόγω έλλειψης οργάνωσης και εκπαίδευσης. Σημαντικό ρόλο στην πολεμική αυτή επιχείρηση έπαιξε η απόλυτη κυριαρχία των Τούρκων στον αέρα. Έπειτα από τρεις μέρες συγκρούσεων, συνήψαν ανακωχή με τους Έλληνες. Πιο συγκεκριμένα, είχαν δημιουργήσει ένα προγεφύρωμα, το οποίο ένωνε το Πέντε Μίλι και την Κερύνεια με το Τουρκοκυπριακό θύλακο της Λευκωσίας. Το προγεφύρωμα αυτό έδινε στρατηγικό όφελος στους Τούρκους, οι οποίοι είχαν αποκτήσει πλέον εδαφική βάση στο νησί, και διευκόλυνε τη μεταφορά στρατιωτικών ενισχύσεων δια θαλάσσης, χωρίς κανένα πρόβλημα. Δυο εβδομάδες αργότερα μεταφέρθηκαν στην Κύπρο 40.000 άνδρες, τεθωρακισμένα και βαρύς οπλισμός, και οι ελληνικές δυνάμεις είχαν καταλάβει απλώς

---

<sup>53</sup> Συρίγος, 2015, σελ.223-224

<sup>54</sup> Μακάριος Δρουσιώτης, "Μην μπειτε σε πόλεμο με την Τουρκία, θα το πληρώσετε"». Εφημερίδα *Ελευθεροτυπία*, 20/7/2001.

<sup>55</sup> Δρουσιώτης, 2002. σελίδες 99–106

αρκετούς από τους θυλάκους των Τουρκοκυπρίων, οι οποίοι βρίσκονταν διάσπαρτοι σε διάφορα σημεία του νησιού. ρά την απουσία συστηματικής ελληνικής άμυνας στην Κύπρο, η οποία προέκυψε από την απομάκρυνση της ελληνικής Μεραρχίας το 1967, ο Τουρκικός στρατός δυσκολεύτηκε απο μεμονωμένα τμήματα, τα οποία αντιστέκονταν, λόγω έλλειψης οργάνωσης και εκπαίδευσης. Σημαντικό ρόλο στην πολεμική αυτή επιχείρηση έπαιξε η απόλυτη κυριαρχία των Τούρκων στον αέρα. Έπειτα από τρεις μέρες συγκρούσεων, συνήψαν ανακωχή με τους Έλληνες. Πιο συγκεκριμένα, είχαν δημιουργήσει ένα προγεφύρωμα, το οποίο ένωνε το Πέντε Μίλι και την Κερύνεια με το Τουρκοκυπριακό θύλακο της Λευκωσίας. Το προγεφύρωμα αυτό έδινε στρατηγικό όφελος στους Τούρκους, οι οποίοι είχαν αποκτήσει πλέον εδαφική βάση στο νησί, και διευκόλυνε τη μεταφορά στρατιωτικών ενισχύσεων δια θαλάσσης, χωρίς κανένα πρόβλημα. Το προγεφύρωμα αυτό, Δυο εβδομάδες αργότερα μεταφέρθηκαν στην Κύπρο 40.000 άνδρες, τεθωρακισμένα και βαρύς οπλισμός, και οι ελληνικές δυνάμεις είχαν καταλάβει απλώς αρκετούς από τους θυλάκους των Τουρκοκυπρίων, οι οποίοι βρίσκονταν διάσπαρτοι σε διάφορα σημεία του νησιού.

Η Εθνική Φρουρά, είχε ως σχέδια άμυνας το σχέδιο Αφροδίτη 1, το Αφροδίτη 2, και το Αφροδίτη 3, το οποίο εφαρμόστηκε με επιτυχία στις 15 Ιουλίου. Το Αφροδίτη 1 θα χρειαζόταν στην περίπτωση στην περίπτωση επίθεσης από την Τουρκία, και θα χρειαζόταν για την απόκρουση προσπάθειας αποβίβασης δυνάμεων, και το Αφροδίτη 2 θα χρειαζόταν στην περίπτωση που η Εθνική Φρουρά θα αναλάμβανε την πρωτοβουλία των κινήσεων, όπως τον αιφνιδιασμό των Τούρκων, με εκκαθαριστικές κινήσεις κατά των Τουρκοκυπριακών θυλάκων, με σημαντικότερη την επίθεση στον θύλακα Κιόνελι, στη νότια πλευρά του όρους Πενταδάκτυλο. Ακολούθησαν μια σειρά επιθέσεων τόσο από την Εθνική Φρουρά, όσο και από την ΕΟΚΑ Β' και μέλη του 203 Εφεδρικού Τάγματος Πεζικού στη Λεμεσό, στην Πάφο, στην Αμμόχωστο και στην Αγύρτα.

Αργά το βράδυ, το Συμβούλιο Ασφαλείας του ΟΗΕ εξέδωσε το ψήφισμα 353 της 20ής Ιουλίου 1974, σύμφωνα με το οποίο καλεί σε κατάπαυση του πυρός, καθώς επίσης και σε αποχώρηση των ξένων στρατιωτικών δυνάμεων. Το ψήφισμα αυτό το αγνόησε η Τουρκία, η οποία έχοντας λάβει την πρωτοβουλία των κινήσεων της, έθεσε σε εφαρμογή τα σχέδιά της.

Στις 21 Ιουλίου, παράλληλα με τις μάχες στην Κύπρο, οι οποίες συνεχίστηκαν με μεγαλύτερη ένταση, ο Ιωαννίδης απειλούσε με ελληνοτουρκικό πόλεμο. Ο Σίσκο προσπαθούσε να πείσει τόσο την Αθήνα, όσο και την Άγκυρα για ανακωχή, και ο Ετσεβίτ απαίτησε να μην υπάρξουν ενισχύσεις των ελληνικών δυνάμεων στην Κύπρο, για να γίνει η



εκεχειρία, και απείλησε με κατάρριψη, ή βύθιση της όποιας βοήθειας από την Ελλάδα. Ο Σίσκο ενημέρωσε και τον Ανδρουτσόπουλο, αλλά ο τελευταίος διαβεβαίωσε πως δεν είχαν σταλεί στην Κύπρο ελληνικά πλοία, αλλά το Κοτσατεπέ βυθίστηκε, επειδή η Τουρκική αεροπορία το είχε εκλάβει για ελληνικό πλοίο, ενώ άλλα δυο αντιτορπιλικά υπέστησαν σοβαρές ζημιές, λόγω της ασυνεννοησίας των Τούρκων, παρά την υπεροχή τους τόσο σε στρατό, όσο και σε οπλισμό. 21 Ιουλίου, παράλληλα με τις μάχες στην Κύπρο, οι οποίες συνεχίστηκαν με μεγαλύτερη ένταση, ο Ιωαννίδης απειλούσε με ελληνοτουρκικό πόλεμο. Ο Σίσκο προσπαθούσε να πείσει τόσο την Αθήνα, όσο και την Άγκυρα για ανακωχή,

Σε νέα σύσκεψη που πραγματοποιήθηκε στο Πεντάγωνο στις 21 Ιουλίου, αποφασίστηκε πως αν δεν σταματήσουν οι βομβαρδισμοί στην Κύπρο δια αέρος, η Ελλάδα θα αποχωρήσει από το ΝΑΤΟ, και θα κηρύξει ελληνοτουρκικό πόλεμο. Ο Τάσκα, όταν πληροφορήθηκε για την απόφαση αυτή, ενημέρωσε τον Γκιζίκη για τους κινδύνους. Ο Ιωαννίδης με τη σειρά του, προχώρησε στο σχέδιο Κ, το οποίο περιελάμβανε την αποστολή ναυτικών και αεροπορικών δυνάμεων στην Κύπρο. Όταν ενημερώθηκαν για το σχέδιο Κ ο Μπονάνος, ο Ανδρικόπουλος και ο Λατσούδης, ο Μπονάνος το δέχτηκε με τον όρο να το δεχτούν και οι αρχηγοί των κλάδων του στρατού, οι οποίοι όμως το αρνήθηκαν, γιατί είχαν επιφυλάξεις για το αν θα αντέξει η Ελλάδα έναν ακόμα ελληνοτουρκικό πόλεμο, και φοβούνταν την απειλή της Βουλγαρίας.

Μετά τη λήξη της σύσκεψης, ο Μπονάνος, ο αντιστράτηγος Πέτρος Αραπάκης, ο αρχηγός της Αεροπορίας Παπανικολάου και ο αρχηγός του στρατού ξηράς Γαλατσάνος συμμετείχαν σε πολύωρες συνομιλίες, στις οποίες αποφάσισαν να αποστασιοποιηθούν από τον Ιωαννίδη, και επίσης ο Αραπάκης ζήτησε από τα πλοία Νηρέυς και Γλαύκος, που βρίσκονταν στον δρόμο για την Κύπρο να επιστρέψουν στην Ελλάδα<sup>56</sup>. Σε νέα σύσκεψη, ο Ιωαννίδης το απόγευμα της 21ης Ιουλίου 1974 συζητούσε με τους στρατιωτικούς αρχηγούς την αποστολή ενισχύσεων στην Κύπρο. Η απόφασή τους ήταν να στείλουν κρυφά ενισχύσεις με τη μορφή μιας μεραρχίας πεζικού, ενός τάγματος καταδρομών, και ενός τάγματος μέσω αρμάτων μάχης. Η πρώτη προσπάθεια έγινε με το πορθμείο Ρέθυμνον, το οποίο μετέφερε το 537ο Τάγμα Πεζικού, που αποτελούταν από άρματα μάχης και 500 κατ' εκτίμηση Κύπριους εθελοντές, κυρίως φοιτητές, οι οποίοι υποστήριζαν την ΕΟΚΑ Β', οι οποίοι συγκεντρώθηκαν στη χουντοκρατούμενη ΕΦΕΚΑ. Το πορθμείο απέπλευσε από τον Πειραιά τα μεσάνυχτα, και μετά από ένα ταξίδι μέχρι τα ανοιχτά της Πάφου, έκανε στροφή, αποβίβασε τους στρατιώτες στη

---

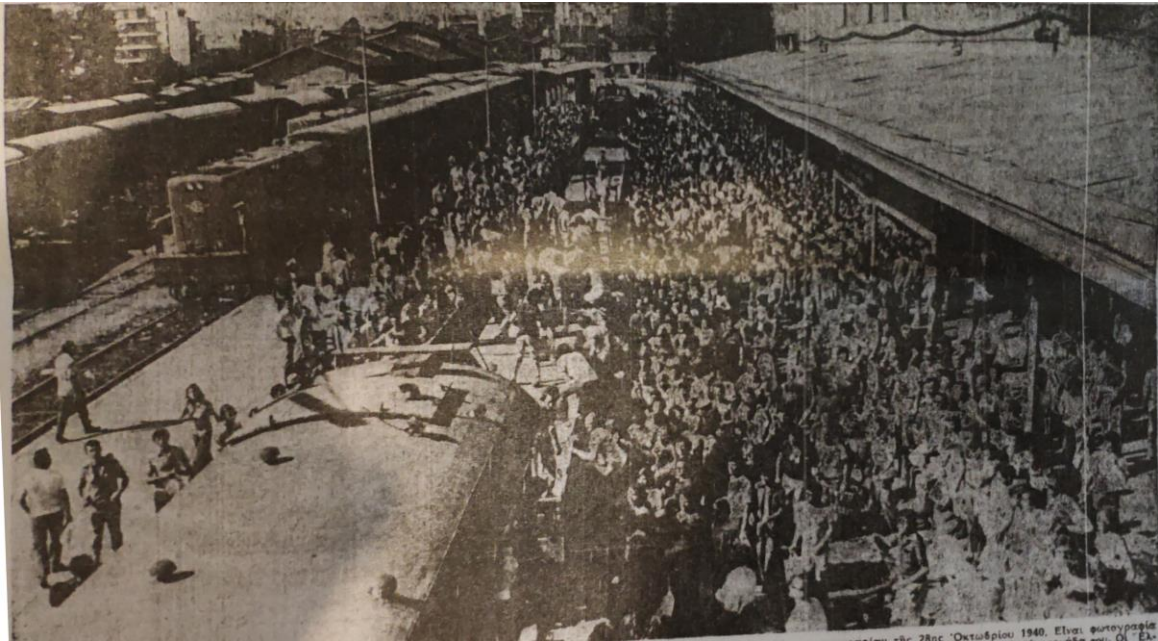
<sup>56</sup> Νίκος Κακαουνάκης, *2650 μερόνυχτα συνωμοσίας*. Τόμος Β' Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα 1976, σελ. 306

Ρόδο, και επέστρεψε τους εθελοντές στον Πειραιά, επειδή οι στρατιωτικοί αρχηγοί συνομιλούσαν με τον Σίσκο. Ακολούθησε η Επιχείρηση Νίκη, η οποία ήταν μια νέα μυστική αποστολή ενισχύσεων στην Κύπρο από την Ελλάδα, με την αποστολή 15 αεροσκαφών τύπου Noratlas από τη Σούδα στην Κύπρο. Η αποστολή αυτή δέχτηκε φίλια πυρά από αντιαεροπορικά πολυβόλα της ελληνοκυπριακής ΜΕΑ/ΑΠ, με αποτέλεσμα το τρίτο Noratlas να καταστραφεί ολοκληρωτικά, και άλλα δυο να υποστούν σοβαρές ζημιές, με συνέπεια οι Ελληνοκύπριοι να καταλάβουν την πράξη τους. Όλα έδειχναν πως η Ελλάδα δεν μπορούσε να προστατέψει την Κύπρο.

Ο *Ελεύθερος Κόσμος* κάνει αναφορά στις στρατιωτικές επιτυχίες των Ελλήνων, και σύμφωνα με αυτόν, ολοκληρώθηκε η επιστράτευση στην Ελλάδα. Υπάρχει και φωτογραφία στον σιδηροδρομικό σταθμό της Αθήνας που το αποδεικνύει, και ο Σάββας Κωνσταντόπουλος τονίζει την ενότητα του Έθνους.

Τα μεσάνυχτα της 21ης προς 22α Ιουλίου 1974, ο Αραπάκης πήρε την πρωτοβουλία για ανακωχή, και επικοινωνήσε με τον Σίσκο, όπου του πρότεινε να ανακοινώσουν οι Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής την ανακωχή. Εκεί παρενέβη και ο Κίσσιγκερ, ο οποίος δέχτηκε την αποδοχή του Ετσεβίτ, και εκεί αποφασίστηκε η κατάπαυση του πυρός στις 4 το πρωί, και αυτό επετεύχθη. Και το ανακοινωθέν της ελληνικής Κυβέρνησης για την ανακωχή δεν ίσχυσε, γιατί η εισβολή κατέληξε σε ήττα του ελληνικού στοιχείου στην Κύπρο. Η κατάσταση που επικράτησε στην Κύπρο μετά την ήττα του ελληνικού στοιχείου οδηγήθηκε σε τέτοιο αδιέξοδο, που ο Σαμψών αναγκάστηκε να παραιτηθεί, και στις 23 Ιουλίου 1974 Πρόεδρος της Δημοκρατίας στην Κύπρο ανέλαβε ο Γλαύκος Κληρίδης, κάτι το οποίο δημιούργησε ενόχληση στον Μακάριο, πάνω στα όρια των πρωτοβουλιών, και το ποιος έχει τον τελευταίο λόγο σε κρίσιμες αποφάσεις.

Στο κύριο άρθρο του *Ελεύθερου Κόσμου* στις 23 Ιουλίου 1974 υπάρχουν “φήμες” για πτώση της Δικτατορίας, και για παράγοντες του παρελθόντος που ζουν στο εξωτερικό ότι θα επιστρέψουν στην Ελλάδα για να αναλάβουν την εξουσία. Επίσης η Αλεξάνδρα Στεφανοπούλου κάνει λόγο για νεκρούς στην Κύπρο, ενώ ο Αλέκος Ρήγας, ανταποκριτής του Ελεύθερου Κόσμου στην Κύπρο αναφέρεται για την τραγική κατάσταση που επικράτησε στην Κύπρο με νεκρούς, τραυματίες, και χρήση βομβών ναβάλμ.



## Επίλογος

Η Δικτατορία των Συνταγματαρχών από τη στιγμή που ανέλαβε την εξουσία, είχε στα χέρια της εκτός από την τύχη της Ελλάδας, και την τύχη της Κύπρου, και κατά τη διάρκεια της επταετίας της Χούντας, το Κυπριακό πέρασε σε νέα φάση, κυρίως όταν ξέσπασαν τα επεισόδια στον Άγιο Θεόδωρο και στην Κοφίνου, τα οποία οδήγησαν την Αθήνα στο να αποσύρει την ελληνική Μεραρχία από την Κύπρο, αφήνοντάς την έκθετη στο ενδεχόμενο τουρκικής εισβολής στην Κύπρο, το οποίο τελικά πραγματοποιήθηκε το καλοκαίρι του 1974. Η τουρκική εισβολή στην Κύπρο ήταν ο κυριότερος λόγος της πτώσης της Χούντας, και ακόμα και την τελευταία στιγμή, το δικτατορικό καθεστώς συνέχιζε να χρησιμοποιεί την πιο ακραία μορφή προπαγάνδας με σκοπό να εξωραΐσει τη θλιβερή πραγματικότητα. Η μεγάλη αποτυχία της γενικής επιστράτευσης που κηρύχθηκε στην Ελλάδα αμέσως μετά τον Αττίλα Ι συγκαλυπτόταν από τις ακριβώς αντίθετες ειδήσεις που δημοσιεύονταν στον ελληνικό Τύπο, ο οποίος βρισκόταν υπό το καθεστώς της ασφυκτικής λογοκρισίας. Παράλληλα, η γενικευμένη ανικανότητα της Χούντας, καθώς επίσης και η αποδυνάμωση του στρατού συσκοτίζονταν από ανακοινώσεις για “άμεση και αποφασιστική” αντίδραση της Ελλάδας απέναντι στην τουρκική εισβολή, η οποία σήμαινε παραβίαση της κυριαρχίας και της εδαφικής ακεραιότητας στην Κύπρο.

Ο τρόπος με τον οποίο παρουσιάζονταν τα γεγονότα στον Τύπο, και συγκεκριμένα στην εφημερίδα *Μακεδονία*, ήταν κωμικοτραγικός σε σχέση με την πραγματικότητα. Πιο συγκεκριμένα, στις 21 Ιουλίου 1974 ενώ το αναγνωστικό κοινό διάβαζε την ανακοίνωση του

Αρχηγείου των Ενόπλων Δυνάμεων, η οποία “ενημέρωνε” ότι η άμυνα της Κύπρου ήταν επιτυχής, και οι Τούρκοι είχαν υποστεί ζημιές στο πολεμικό υλικό, οι κυπριακές δυνάμεις είχαν αναλάβει την πρωτοβουλία των κινήσεων, ενώ αρκετοί Τούρκοι στρατιώτες είχαν συλληφθεί αιχμάλωτοι. Παράλληλα, το Αθηναϊκό Πρακτορείο Ειδήσεων μετέδιδε ότι οι Τούρκοι εισβολείς στην Κύπρο είχαν βρεθεί “σε δύσκολη θέση” και ζητούσαν συνεχώς ενισχύσεις προκειμένου να αντισταθούν στις πιέσεις των Ελληνοκυπρίων. Τρόπος με τον οποίο παρουσιάζονταν τα γεγονότα στον Τύπο, και συγκεκριμένα στην εφημερίδα *Μακεδονία*, ήταν κωμικοτραγικός σε σχέση με την πραγματικότητα. Πιο συγκεκριμένα, στις 21 Ιουλίου 1974 ενώ το αναγνωστικό κοινό διάβαζε την ανακοίνωση του Αρχηγείου των Ενόπλων Δυνάμεων, η οποία “ενημέρωνε” ότι η άμυνα της Κύπρου ήταν επιτυχής, και οι Τούρκοι είχαν υποστεί ζημιές στο πολεμικό υλικό, οι κυπριακές δυνάμεις είχαν αναλάβει την πρωτοβουλία των κινήσεων, ενώ αρκετοί Τούρκοι στρατιώτες είχαν συλληφθεί αιχμάλωτοι. Παράλληλα, το Αθηναϊκό Πρακτορείο Ειδήσεων μετέδιδε ότι οι Τούρκοι εισβολείς στην Κύπρο είχαν βρεθεί “σε δύσκολη θέση”, και ζητούσαν διαρκώς ενισχύσεις, με σκοπό να αντισταθούν στις πιέσεις των Ελληνοκυπρίων.

Παρά το γεγονός ότι η εισβολή εξελισσόταν επιτυχώς για τους Τούρκους, οι λογοκρινόμενες ελληνικές εφημερίδες έκαναν λόγο για “καθήλωση των εισβολέων”. Τα ανακοινωθέντα του Αρχηγείου του στρατού διαβεβαίωναν, και είχαν επιφέρει ισχυρά πλήγματα στους Τούρκους, ενώ από την πλευρά της Λευκωσίας επισημαινόταν ότι ο Τουρκικός στρατός λειτουργούσε κάτω από ασφυκτική πίεση. Παρόμοιες ανακοινώσεις είχαν γίνει και από την Εθνική Φρουρά της Κύπρου, και όλες αυτές οι ανακοινώσεις δεν είχαν καμία σχέση με την πραγματικότητα. Επίσης η Άγκυρα παρουσιαζόταν στις ελληνικές εφημερίδες σαν θορυβημένη από την “αποφασιστική στάση” της Αθήνας. Όλα αυτά, ενώ καμία ουσιαστική ενέργεια δεν είχε αναλάβει η ελληνική πλευρά, και το τουρκικό προγεφύρωμα στην Κερύνεια είχε εδραιωθεί οριστικά. Το γεγονός ότι η εισβολή εξελισσόταν επιτυχώς για τους Τούρκους, οι λογοκρινόμενες ελληνικές εφημερίδες έκαναν λόγο για “καθήλωση των εισβολέων”. Τα ανακοινωθέντα του Αρχηγείου του στρατού διαβεβαίωναν, και είχαν επιφέρει ισχυρά πλήγματα στους Τούρκους, ενώ από την πλευρά της Λευκωσίας επισημαινόταν ότι ο Τουρκικός στρατός λειτουργούσε κάτω από ασφυκτική πίεση, από παντού, και η “ρίψις εις την θάλασσαν” ήταν απλά και μόνο θέμα χρόνου. Παρόμοιες ανακοινώσεις είχαν γίνει και από την Εθνική Φρουρά της Κύπρου, και όλες αυτές οι ανακοινώσεις δεν είχαν καμία σχέση με την πραγματικότητα. Όλα αυτά, ενώ καμία ουσιαστική ενέργεια δεν είχε αναλάβει η ελληνική πλευρά, και το τουρκικό προγεφύρωμα στην Κερύνεια είχε εδραιωθεί οριστικά. γεγονός ότι η

εισβολή εξελισσόταν επιτυχώς για τους Τούρκους, οι λογοκρινόμενες ελληνικές εφημερίδες έκαναν λόγο για “καθήλωση των εισβολέων”. Τα ανακοινωθέντα του Αρχηγείου του στρατού διαβεβαίωναν, και είχαν επιφέρει ισχυρά πλήγματα στους Τούρκους, ενώ από την πλευρά της Λευκωσίας επισημαινόταν ότι ο Τουρκικός στρατός λειτουργούσε κάτω από ασφυκτική πίεση. Παρόμοιες ανακοινώσεις είχαν γίνει και από την Εθνική Φρουρά της Κύπρου, και όλες αυτές οι ανακοινώσεις δεν είχαν καμία σχέση με την πραγματικότητα. Επίσης η Άγκυρα παρουσιαζόταν στις ελληνικές εφημερίδες σαν θορυβημένη από την “αποφασιστική στάση” της Αθήνας<sup>57</sup>. Όλα αυτά, ενώ καμία ουσιαστική ενέργεια δεν είχε αναλάβει η ελληνική πλευρά, και το τουρκικό προγεφύρωμα στην Κερύνεια είχε εδραιωθεί οριστικά. Το γεγονός ότι η εισβολή εξελισσόταν επιτυχώς για τους Τούρκους, οι λογοκρινόμενες ελληνικές εφημερίδες έκαναν λόγο για “καθήλωση των εισβολέων”. Τα ανακοινωθέντα του Αρχηγείου του στρατού διαβεβαίωναν, και είχαν επιφέρει ισχυρά πλήγματα στους Τούρκους, ενώ από την πλευρά της Λευκωσίας επισημαινόταν ότι ο Τουρκικός στρατός λειτουργούσε κάτω από ασφυκτική πίεση, από παντού, και η “ρίψις εις την θάλασσαν” ήταν απλά και μόνο θέμα χρόνου<sup>58</sup>. Παρόμοιες ανακοινώσεις είχαν γίνει και από την Εθνική Φρουρά της Κύπρου, και όλες αυτές οι ανακοινώσεις δεν είχαν καμία σχέση με την πραγματικότητα. Όλα αυτά, ενώ καμία ουσιαστική ενέργεια δεν είχε αναλάβει η ελληνική πλευρά, και το τουρκικό προγεφύρωμα στην Κερύνεια είχε εδραιωθεί οριστικά.

Επίσης, στις 22 Ιουλίου 1974, το Αθηναϊκό Πρακτορείο Ειδήσεων εκτός από την ανακοίνωση της κατάπαυσης του πυρός στην Κύπρο, διατυμπάνιζε και ότι ο Αττίλας Ι είχε αποτύχει στην επίτευξη των στόχων του, και αναμετέδιδε το κλίμα αισιοδοξίας που επικράτησε στην Κύπρο για την πλήρη απώθηση των εισβολέων. Ακόμα, οι Δικτάτορες της Αθήνας έκαναν λόγο για νίκη των Ελληνοκυπρίων, χαρακτηρίζοντάς τους ήρωες, διαψεύδοντας τις πληροφορίες για τις ραγδαίες πολιτικές εξελίξεις στην Ελλάδα, που θα ακολουθήσουν. Το κείμενο της συγκεκριμένης ανακοίνωσης δημοσιεύτηκε στη *Μακεδονία* στις 23 Ιουλίου 1974, και την επόμενη μέρα από την πτώση της Χούντας, στις 24 Ιουλίου 1974 ο Κωνσταντίνος Καραμανλής ορκίστηκε Πρωθυπουργός της Ελλάδας, και εκεί ξεκίνησε για την Ελλάδα μια μακρά περίοδος μεταπολίτευσης, η οποία διαρκεί μέχρι σήμερα. Τελικά, η προπαγάνδα δεν μπορούσε να αναχαιτίσει τις δυνάμεις της ιστορίας.

---

<sup>57</sup> *Μακεδονία*, Θεσσαλονίκη 22 Ιουλίου 1974

<sup>58</sup> *Μακεδονία*, Θεσσαλονίκη 22 Ιουλίου 1974

## Βιβλιογραφία

### 1. Πρωτογενείς πηγές

1. *Ακρόπολις*, Αθήνα, 1968
2. *Ελεύθερος Κόσμος*, Αθήνα, 1968, 1970, 1971, 1972, 1973, 1974
3. *Εστία*, Αθήνα, 1968
4. *Μακεδονία*, Θεσσαλονίκη 1974
5. *Bogazici Journal*
6. *Time*
7. *Ραδιοτηλεόρασις*, Αθήνα 1973

### 2. Δευτερογενείς πηγές

1. Αλιβιζάτος Νίκος, *Το Σύνταγμα και οι εχθροί του στη νεοελληνική ιστορία, 1800-2010*. Εκδόσεις Πόλις, Αθήνα 2011
2. Βαλούκος Στάθης, *Ελληνική τηλεόραση, Οδηγός τηλεοπτικών σειρών 1967-1998*. Εκδόσεις Αιγόκερως, Αθήνα 1998
3. Βώβου Ιωάννα, *Ο κόσμος της τηλεόρασης*. Εκδόσεις Ηρόδοτος, Αθήνα 2010
4. Γρηγοριάδης Σόλων, *Ιστορία της Δικτατορίας. Επιβολή και ακμή, αποτελμάτωση, κατάρρευση*. Εκδόσεις Καπόπουλος, Αθήνα 1975
5. Δάμπασης Γιώργος, *Την εποχή της τηλεόρασης*. Εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα 2002
6. Δελαπόρτας Μάκης, *Ο άγνωστος Νίκος Φώσκολος*. Εκδόσεις Ορφέας, Αθήνα 2004
7. Δρουσιώτης Μακάριος, *1974, Το άγνωστο παρασκήνιο της Τουρκικής εισβολής*. Εκδόσεις Αλφάδι, Αθήνα 2002
8. Isachenko, Daria (2012). *The Making of Informal States: Statebuilding in Northern Cyprus and Transdnestrria*. Palgrave Macmillian.
9. Κακαουνάκης Νίκος, *2605 μερόνυχτα συνωμοσίας*, τόμος Β'. Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα 1975
10. Καραγιωργας Γιώργος, *Από τον ΙΔΕΑ στο πραξικόπημα της 21ης Απριλίου*. Εκδόσεις Ιωλκός Β' έκδοση, Αθήνα 2003
11. Κλάψης Αντώνης, Βλαχόπουλος Σπύρος και Δημήτρης Καιρίδης, *Η δικτατορία των Συνταγματάρχων: Ανατομία μιας επταετίας*. Εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα 2018
12. Κλώντζας Μιχάλης και Μπαρμπούτης Χρήστος, *Το φράγμα του ήχου, Η δυναμική του ραδιοφώνου στην Ελλάδα*. Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα 2001
13. Κρανιδιώτης Νίκος, *Ανοχύρωτη πολιτεία, Κύπρος 1960-1974*, τόμος Α' και Β'. Εκδόσεις Εστία, Αθήνα 1985

14. Λεονταρίτης Γιώργος, *Σάββας Κωνσταντόπουλος, Τα άγνωστα ντοκουμέντα 1966-1981*. Εκδόσεις Προσκήνιο, Αθήνα 2003
15. Μαραντσίδης Νίκος, Μιχαηλίδης Κυριάκος και Χατζηβασιλείου Ευάνθης Χατζηβασιλείου, *Η Ελλάδα και ο Ψυχρός Πόλεμος: Επεκτείνοντας τις ερμηνείες*. Εκδόσεις Επίκεντρο, Θεσσαλονίκη 2018
16. Παπαπολυβίου Πέτρος, *Ιστορία της Κυπριακής Δημοκρατίας 1960-2010, τ. 1, 1960-1969: Η δεκαετία της εγκαθίδρυσης*, Λευκωσία 2010
17. Petrakis Marina, *The Metaxas Myth*. Εκδόσεις I.B. Tauris, Νέα Υόρκη 2011
18. Σακελλαρόπουλος Σπύρος, *Ο κυπριακός κοινωνικός μετασχηματισμός. Από τη συγκρότηση στη διχοτόμηση (1191-2004)*. Εκδόσεις Τόπος, Αθήνα 2017
19. Στράτος Κωνσταντίνος, *Αντίθεση και διαφωνία, Η στάση των εφημερίδων στη Δικτατορία 1967-1974*. Εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα 1995
20. Συρίγος Άγγελος, *Ελληνοτουρκικές σχέσεις*. Εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα 2015
21. Χατζηδάκης Μάνος, *Ανοίγουμε τον φάκελο της Κύπρου 1950 – 1974. Τόμος Α΄*. Εκδόσεις Πελασγός, Αθήνα 2017
22. Φάκελος Κύπρου, Τόμος Α΄ Τα πορίσματα της εξεταστικής επιτροπής της Βουλής των Ελλήνων, και της Κοινοβουλευτικής Επιτροπής της Βουλής των Αντιπροσώπων. Αθήνα - Λευκωσία 2018
23. [www.iefimerida.gr](http://www.iefimerida.gr)
24. [www.kathimerini.gr](http://www.kathimerini.gr)